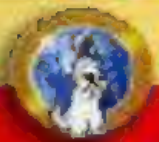
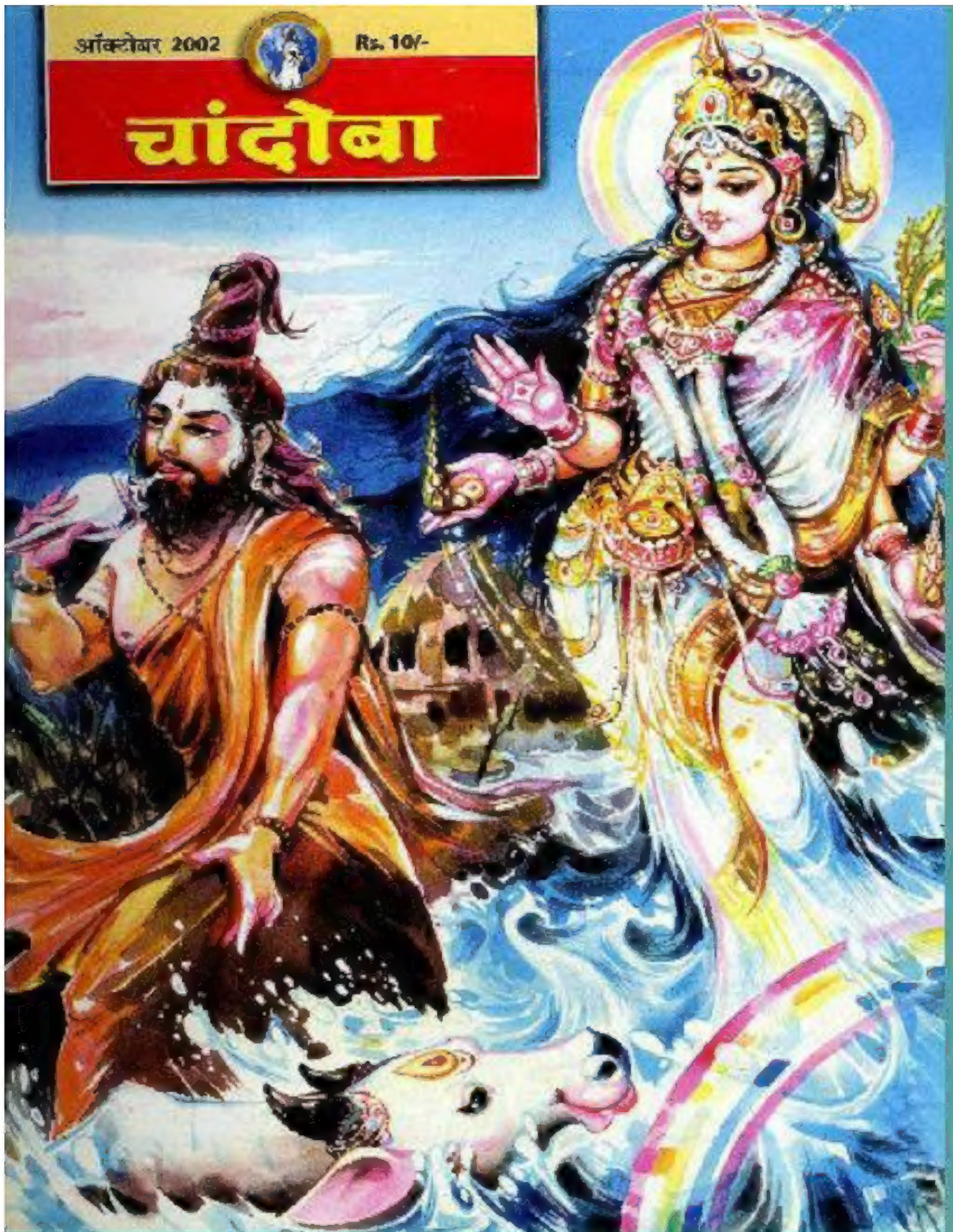

ऑक्टोबर 2002

Rs. 10/-

चांदोबा

आरकू खोरे

जेव्हा तुम्हाला कधीतरी डोंगरमाथ्यांवरील ठिकाणी सहलीला जावेसे वाटेत, तेव्हा तुम्ही आंध्र प्रदेशांतल्या आरकू खोऱ्यास जरूर भेट द्या. आरकू हे अतिशय शांत व आल्हाददायक ठिकाण आहे. आरकू हे पूर्व घाटांतल्या अनंतगिरी डोंगरमाथ्याच्या कुशीत बसलेले आहे.

आहे. ते विशाखापट्टणपासून ११२ कि.मी. अंतरावर असून ते समुद्र-सापाटीपासून ९७५ मीटर उंच आहे. त्याला शिळा घनघन्यापासून सतत पाण्याचा पुरवठा होत असतो.

इथे अनेक वन्य जमातींचे लोक राहतात व ते एक संरक्षित असे ठिकाण आहे. इथले थंड व आल्हाददायक हवामान, आणि रमणीय असे सुष्ठिसौंदर्य प्रवाशांना आकर्षित करते.

आरकू हे अनेक गिरीजनांचे व वन्य जमातींचे माहेरघर आहे. तुम्हाला ठिकठिकाणी ही माणसे झाडू, लिच, मध विकताना वा खरेदी करताना दिसतील.

आरकू खोऱ्याजवळचे बारा लेणी हे ठिकाण अतिशय प्राचीन असून अनेक पर्यटकांचे आकर्षण ठरलेले आहे. तसेच रायद्राचा जंगल बेल्ट हा क्षेत्र जवळपासच आहे.

आरकूमध्ये वन्य जमातींच्या जीवनांवर आधारित असलेल्या गोष्टींचे संग्रहालय आहे. त्यांत विविध वन्य जमातींची जीवनशैली, संस्कृति आणि कलाकौशल्य याबद्दलची माहिती मिळते.

आरकू मध्ये तुम्ही हिल्या गवताळ प्रदेशातून, बर्द झाडीतून, खूप लांबवर सैर कराल. तिथे तुम्हाला नावीन्यपूर्ण झाडेसुद्धे दिसतील.

आरकू खोऱ्यांत कसे जाल?

आरकू खोरे हे विशाखापट्टणपासून ११२ कि.मी. वर असून तेथे रस्त्याने वा रेलमार्गाने आपण पोहोचू शकता. आरकू हे कोटवल्सला-किरदूल रेल्वेमार्गावर असून, रेल्वेगाड्या सकाळी विशाखापट्टणपासून निघून आरकूला पोचतात, व संध्याकाळी विशाखापट्टणला परत जातात.

माया सरोवर

8

(जयशील व सिद्धसाधकाने धवधव्यातून कशीतरी आपली सुटका करून घेतली. झाडाला लटकलेल्या बुटक्याला त्यांनी सोडवले. त्यावेळी मेढ्यांच्या रथांत बसलेली बुटकी राणी तिथे आली. ती आपल्या शत्रूंच्या बद्दल बोलत असतानाच एका भयंकर प्राण्याने त्यांच्यावर एक मोठा खडक फेकला.)

जयशील आणि सिद्धसाधक आजचयनि त्या भयंकर प्राण्याकडे पाहिले. आणि असंखी बघितले की त्याच्याबरोबर एक बलदंड माणूस उभा आहे. जयशीलला असे वाटत होते की या माणसाला या पूर्वी आपण कुठेतरी पाहिले आहे. इतक्यात त्या भयंकर प्राण्याने फेकलेला खडक त्यांच्या जवळ येऊन पडला.

मेढ्यांच्या वाहनातून जे बुटके आलेले होते ते थरथर कापू लागले. बुटक्यांची राणी जयशील आणि सिद्धसाधकाला म्हणाली "हे शूर वीरांनो,

ज्या बलदंड माणसाने या प्राण्याला माणसाळवले आहे, तो गेले बहापंधरा दिवसांपासून खूप त्रास देत आहे. ते बुटके आमच्यापेक्षा कनिष्ठ जातीचे आहेत. ते आम्हाला त्यांचे गुलाम करू इच्छितात. ते याच्या मदतीने कुठल्याही क्षणी आमच्यावर हल्ला करतील."

जयशील आणि सिद्धसाधकाला राणीच्या या असह्य स्थितीची दया आली. त्यांना स्पष्ट दिसत होते की बुटके घाडसी आहेत पण

त्यांना त्या भयानक प्राण्याची फार भीती वाटते आहे.

एवढ्यात जो माणूस नरवानराच्या मागे उभा होत त्याने तलवारीचे टोक त्याच्या पाठीत टोकून त्याला कांहीतरी हुकूम केला. नरवानर दांगा टाकत गेला आणि जवळचाच एक मोठा दगड उखडून काढायचा प्रयत्न करू लागला.

"साधक, तो आपल्यावर परत दगड फेकणार असं दिसतंय, पण त्या मूर्खाला हे कळत नाहीये की दिवसा वगडांचे असे हळे चुकवणे सोपे असते."

मग तो बुटक्या राणीला म्हणाला "तुमचे लोक शिकार करण्यासाठी जे भाले तुम्ही वापरता, त्यातला एक भाला ताबडतोब घेऊन या."

शॉक्टोबर २००२

12

चांदोबा

जयशीलचे भाल्यांबद्दलचे बोलणे ऐकून बुटक्यांचा सेनापती धावून राणीकडे बघू लागला.

तो राणीला म्हणाला, "महाराणी, आपल्या रिवाजाप्रमाणे पण बाणांना हातसुद्धा लावू शकत नाही की त्यांचा उपयोग करू शकत नाही. पण जंगलात मला जे धनुष्य-बाण मिळाले आहेत ते मी घरी अगदी जपून ठेवले आहेत."

बुटक्यांची राणी रागवून कांहीतरी बोलणार इतक्यात तिला शांत करत जयशील म्हणाला "राणीसाहेब, ते बाण जर लौकर इथे आणू शकतात तर या नरवानराच्या अत्याचारांपासून मी तुम्हां लोकांची सुटका करू शकतो. जेव्हा त्याचं भाईं समोरासमोर युद्ध होईल त्यासाठी लागणारा बाण मी स्वतः तयार करीन."

राणीने सेनापतीकडे पाहिले. सेनापती आपल्या घरून बाण आणण्यासाठी ताबडतोब निघाला.

एवढ्यात नरवानराने अजून एक मोठा दगड उचलला. त्याच्या कंबराला बांधलेली साखळी पकडलेला माणूस तलवारीचे टोक त्याच्या पाठीत टोकू लागला. आणि जोरात ओरडू लागला.

तो ओरडा ऐकताच जयशील शीळ घालत म्हणाला "सिद्धसाधक आता हा माणूस कोण ते माझ्या लक्षात आले आहे. हा आपल्या

अमरावती नगरांतलाच माणूस आहे. यांच्यामुळेच मला आपला देश सोडावा लागला. फार पूर्वी हा आमचे राजे रुद्रसेन यांच्या अश्वबलाचा सरदार होता. याचे नांव आहे कृपाणजित."

इतक्यांत बुटक्यांचा सेनापती बाण घेऊन आला. ते बाण त्याने जयशीलच्या पायाजवळ ठेवले. जयशील बाण तपासू लागला. ते चांगले मजबूत आणि टोकदार सदां बाण होते.

सिद्धसाधकाने पण बाण हातात घेऊन पारखून बघितले आणि समाधान दाखवत तो म्हणाला "जयशील, कृपाणजित आणि वानर यांच्यावर शस्त्र चालवणार वाटतं?"

जयशील हसत म्हणाला "साधक, आपण त्यांच्यापासून बरेच दूरवर आहोत. इथून बाण सोडून त्यांना मारणे एवढे सोपे आहे का? हे तर साधे बाण आहेत. ब्रह्मास्त्र किंवा नागास्त्र थोडीच आहे."

बुटक्यांच्या राणीने सेनापतीकडे पाहिले. जसं कांही तिला समजून घ्यायचं होतं की त्याचे काय मत आहे ते !

नरवानर एक मोठा दगड घेऊन फेकणार तेवढ्यांत सिद्धसाधक रागवून म्हणाला "शी, शी, या वानराला दगड फेकण्याशिवाय दुसरं काही येतं असं दिसत नाही. माझ्या विशूळाने याला भोसकून याला संपविले पाहिजे." असं म्हणत विशूळ घेऊन तो वेगाने वानराकडे जाऊ लागला.

चांदोबा

जयशीलच्या लक्षात आले की असं करून साधक आपला जीव धोक्यात घालणार आहे. त्याने त्याला थांबायला सांगून एक बाण वानरावर सोडला. बाणाचा नेम चुकला आणि तो कृपाणजितच्या हातातील लोखंडाच्या सांखळीला लागला. दुसऱ्याच क्षणी कृपाणजितने मान वर करून आपल्या राखूकडे बघितले आणि जयशीलला ओळखले.

कृपाणजित दुसऱ्या कोंडा सरदाराला म्हणाला "हे बघ! आता शत्रूवर हल्ला करायची वेळ नाही. आता इथून निघून गेलसंच बरं." असं म्हणून तो नरवानराला डांगरावरून खाली नेण्याचा प्रयत्न करू लागला.

गडेकोंडा सरदार जयशील व सिद्धसाधक यांना बारकाईने न्याहाळत म्हणाला "महाराज,

13

ऑक्टोबर २००२

मी तुमच्या आज्ञेचे पालन करतो. आपण शूर वीर, मोठे योद्धा आहात. आपण आणि नरवानर त्या त्रिशूलधारी आणि धनुर्धरांवर तुटून पडलात आणि त्यांना मारून टाकलेत, तर फार चांगले होईल. आपण हे कराल का? तेवढ्यांत आम्ही आमच्या भाल्यांनी त्या दुष्ट राणीच्या सैनिकांना कापून काढू.”

त्याच्या बोलण्यावरून कुपाणजितने कांही लक्ष दिले नाही. तो नरवानराला पकडून जबरदस्तीने डोंगरावरून खाली घेऊन जाऊ लागला. भग रागावून तो गडेकोंडाला म्हणाला. “तू काय मला ससाणा समजतोस की मी उडून जाऊन शत्रुवर हल्ला करू? त्यांना मारायचा अजून एक मार्ग आहे. पण प्रथम सगळेजण वस्तीवर जाऊन पोचा. माझ्या आज्ञेचे पालन करा.”

सरदार गडेकोंडाने ताबडतोब आपल्या सैनिकांना वस्तीवर एकत्र जमण्याची आज्ञा केली. आणि ते डोंगरावरून खाली उतरू लागले. शत्रुला पळताना पाहून जयशील बुटक्यांच्या सेनापतीला म्हणाला “सेनापती, ही तुम्हाला छान संधी आहे. त्यांचा पाठलाग करा, त्यांच्यावर भाले फेका, डोंगरावरून बगड खाली ढकला आणि जितक्या लोकांना मारता येईल तेवढ्यांना मारा.”

सेनापती आपल्या सैनिकांना आव्हान देत म्हणाला, “अरे शूर गडेकर सैनिकांनो, बाघ, सिंहसारखे शत्रूवर तुटून पडा. तुमच्या भाल्यांनी त्या सैनिकांचा बळी घ्या. तो भयानक प्राणी पळून जात आहे. आता आपल्याला त्याला धाबरण्याचे कांही एक कारण नाही.”

सेनापतीच्या या बोलण्याने सैनिकांना जोर आला. ते पुढे जाऊ लागले. शत्रुच्या कांही सैनिकांना त्यांनी पकडले. राणीच्या सैन्याने त्यांना भाल्याने जरुमी करून डोंगरावरून ढकलून दिले.

हे पाहून सिद्धसाधकाला देखील जोर आला “जय महाकाली” असे ओरडत तो जयशीलला म्हणाला “बघतोस काय? त्या बुटक्यांच्या वस्तीत जाऊया. आपल्याला डोंगराच्या पायथ्याशी विसले आहे ती तीच वस्ती आहे. तिथे जाऊन त्यांच्यावर तुटून पडूया. आणि कुपाणजित बगडेकोंडाच्या बुटक्या सैनिकांचे इहलोकीचे काम समाप्त करूया.”

त्याच्या या बोलण्यावर हसत जयशील म्हणाला “साधका, त्यांना मारून टाकण्याची कांही गरज नाही. ते कांही आपले शत्रू नाहीत. जमलं तर त्या बोवांच्यात मैत्री निर्माण करण्याचाच आपण प्रयत्न करूया.”

“कुपाणजित आपला कडूर शत्रू आहे. त्यालापण सोडून बायचं? आणि त्याच्या त्या पाळीब वानराला पण सोडून बायचं? त्यांच्या मदतीनेच तर तो इथला राजा बनला आहे.” सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशील कांही उत्तर देणार इतक्यांत राणीच्या सेनापती तिथे घेऊन म्हणाला “शत्रू पळून गेला. त्यांचे कांही सैनिक पण आम्ही मारले. आता काय करायचे त्याची आज्ञा द्यावी.” जयशील म्हणाला. “आता गुपचुप डोंगर उतरून खाली राणीकडे परत जा. आम्ही दोघं पण लौकरच तिथे येऊन पोचतो.”

सेनापतीने सैनिकांना आज्ञा दिली की सर्वजण राणीकडे जा. फक्त एका सैनिकाला सिद्धसाधक व जयशील यांना राणीकडे जाण्याचा रस्ता दाखविण्यासाठी तिथे ठेवले. आणि जयजयकार करत ते डोंगर खाली उतरू लागले.

सिद्धसाधक बोड्यावेळ गडेकोंडावाल्यांच्या वस्तीकडे बघत म्हणाला “जयशील या बुटक्यांच्या भालगडीत पडून आपण चूक केली. आता पुढे काय करायचं ते सांग.”

“साधका, शांत हो. आपण जाणून नुजून

थोडेच इथे आलो! मगरीच्या आकाराचा मकरकेतू तर या सगळ्यांचे मूळ आहे. आपण निघालो, कनकाक्ष महाराजांच्या पळवल्या गेलेल्या मुलाला शोधायला. आणि इथे येऊन या जंगलात राहाणाऱ्या लोकांच्या आपसातल्या भांडणात अडकलो, याचं मला देखील नवल वाटतंय. इथून जाण्याआधी त्या कुपाणजितला यमसदनास पाठवलेच पाहिजे.” जयशील म्हणाला.

“महाकालीची कृपा असेल तर त्याच्या-बरोबर त्या नरवानराला पण मारून टाकू. आणि त्याची कातडी काढू. असल्या विचित्र प्राण्याच्या कातडीवर पक्षसनात बसून ध्यान केलं तर, या जन्मी नाही, तरी पुढल्या जन्मी तरी श्रेष्ठ योगी वनू. आता चल, खूप भूक लागली

आहे. बुटक्या राणीच्या वस्तीत जाऊं या." आणि ते दोघ तिथून निघाले.

जयशील व सिद्धसाधक यांचे डोंगरावर असे बोलणे चाखू असताना झाडांमगे उभे असेलेल्या गडेकोंडा आणि कुपाणजित यांच्यात वादावादी सुरू होती. दोघे एकमेकांना झिब्या देत, "तुझ्यामुळेच हे सगळं असं झालं" म्हणून भांडत होते.

सरदार गडेकोंडा कुपाणजितला टोमणा मारत म्हणाला "तुम्ही दिसायला चांगले धष्टपुष्ट, आडदांड दिसता पण अंगात एक कणभर देखील धाडस नाही. तुम्ही भ्याड आहात. शत्रूला धाबून तुम्ही आमच्या अगोदर पळून आलात. ज्या नरवानराची आपण तोंड फोटेपर्यंत स्तुती करता, तोच पाळीव ऑक्टोबर २००२

प्राणी आपल्याला मारुं पाहात होता."

त्याचा हा टोमणा ऐकून बोंबओढ खाल कुपाणजित म्हणाला "अरे ए आंधळ्या कोंडा, मी काही शत्रूला धाबून पळालो नाही. आता ही वेळ आपल्या फायद्याची नाही, म्हणून निघून आलो.

माझ्यावर बाण सोडणाऱ्या त्या जयशील नांवाच्या आपल्या कडूर शत्रूला उद्या सूर्योदयापूर्वी नाही मारलं, तर माझं नांव कुपाणजित नाही. आता या नरवानराची गोष्ट- त्याला माकडासारखं माझ्या शत्रूंचे नावाय- लांच हवं, बघ हवं तर."

तेव्हा सेनापती मेंढ्यावर बसलेला होता, तो भाला हातात धेऊन म्हणाला "महाराज, फक्त तुम्ही त्या दुष्टांवर बाणांच्या नेम धरा. आपले बाण त्यांना जसे लागतील तसे ते धाबून जातील.

तेव्हा आम्ही त्यांच्यावर चाल करू आणि डोंगराच्या पायथ्यापर्यंत त्यांना पळवून वाचूनच मग आम्ही धावू. जमलं तर आम्ही त्यांच्या वस्तीत घुरून तिला आग लावून देऊं."

सिद्धसाधक पण लगेच आपला त्रिशूल उचलत म्हणाला "जयशील, ही चांगली संधी आहे. नेम धरून बाण मार. नरवानर पण सांखळ्या तोंडून त्या बुटक्याला पकडायला बघतो आहे."

जयशीलने धनुष्यावर बाण चढवून नेम

धरून बाण सोडला. जोरात जाऊन बाण वानराच्या कमरेला लागला. दुसऱ्याक्षणी वानर धडधडाट करुं लागला आणि एका बुटक्याला उचलून त्याने डोंगरावरून खाली फेकून दिले. तो बुटका ओरडत जेव्हा खाली पडू लागला तेव्हा सेनापतीने आपल्या सैनिकांना सावध केले. मेंढ्यावर स्वार असलेले सैनिक व पायदळ भाले उंचावून ओरडत मराभर डोंगर चढू लागले.

बुटक्यांचा सेनापती व त्याचे सैनिक डोंगरावर चढताना पाहून त्यांच्याशी लढायला कुपाणजित आपल्या माणसांना बोलवू लागला. त्यांची तयारी व त्यांचे सैन्य बघून जयशील म्हणाला "साधक, आपल्याला आता राणीच्या सैन्याला मदत करावया पाहिजे. त्या कुपाणजितला बघितलंस? त्याने जंगली वेष घातला आहे, तरी मी त्याला ओळखलं. त्याने पण मला ओळखलं असेल."

सिद्धसाधक बुटक्यांच्या राणीला म्हणाला, "तुम्ही इथेच थांबवात तर बरे होईल. आम्ही

दोघे तुमच्या सैन्याबरोबर जाऊन शत्रूचा सर्वनाश करूं."

आणि जयशील व सिद्धसाधक वेगाने डोंगर चढू लागले. त्यांनी सेनापतीला सांगितले "सेनापती, तुमच्या सैन्याला जरा थांबायला सांगा. वानर कदाचित तुमच्यावर परत दंगड टाकेल."

वावर सेनापती म्हणाला "तुम्ही त्या मयंकर प्राण्यापासून आणि त्याच्या साथीदारापासून आमचे रक्षण करा. मग आम्ही गडेकोंडांना आणि त्यांच्या सैनिकांना आमच्या भाव्याने जखमी करू आणि खाली ढकलून देऊं." असे म्हणून त्याने गडेकोंडाला दाखवत नरवानराला कांहीतरी सांगितले.

दुसऱ्या क्षणी नरवानराने गडेकोंडाला पकडले आणि वर उचलून जोरजोराने ओरडू लागला. आपल्या मालकांचा जीव धोक्यात आहे असे पाहून गडेकोंडाचे सैनिक आपले भाले पेलत घोषणा देत नरवानर आणि कुपाण- जितच्या दिशेने जाऊं लागले. (क्रमशः)

चांदोबा

17

ऑक्टोबर २००२

संतोषाचे रहस्य

कृष्णगिरीच्या जमीनदारांच्या कचेरीत शिव काम करीत होता. त्याचा चेहरा नेहमी हंसमुख असे. कचेरीतल्या इतर माणसांना हा इतक्या कमी मिळकतीत संसार कसा चालवतो याचं आश्चर्य वाटत असे. लुचपदावर, चांगला फार घेणाऱ्या माधवला तर सदैव चिंता असायची की कुणाकडे कर्ज मागावं! एक दिवस दुपाच्या जेवणाच्यावेळी त्याने शिवला याचं कारण विचारलं.

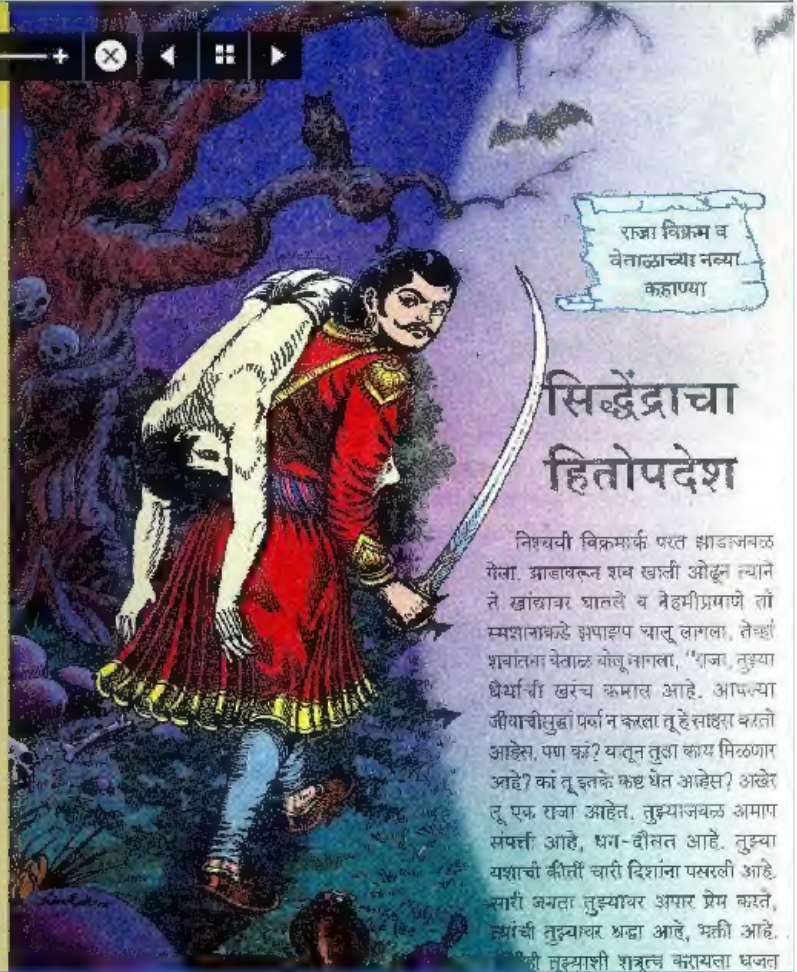
शिवने हंसत उत्तर दिलं, "त्यांत काय मोठंस? जो पगार मिळतो, त्याचे मी चार हिस्से करतो. पहिल्या हिश्यातून कर्जफेड करतो. दुसरा स्वतःसाठी ठेवतो, तिसऱ्यातून पुण्यकार्य करतो आणि चौथा व्याजावर देतो."

"अरे, तुझ्या पगारातून तू कर्ज कसं देतोस रे? जरा नीट सांग पाहू!" माधव म्हणाला.

"पहिला हिस्सा कर्जफेडीसाठी म्हणजे माझ्या जन्मदात्यांसाठी मी खर्च करतो. दुसरा हिस्सा माझी पत्नी व मी आमच्यासाठी वापरतो. तिसरा भाग माझी ताई व भाचे यांच्यासाठी ठेवतो म्हणजे पुण्यकार्यच, आणि राहिला चौथा हिस्सा, तो मुलांच्या शिक्षणावर खर्च करतो. म्हणजे आमच्या म्हातारपणासाठी तरतूद - व्याजावरती विलेवी ठेव!"

गरजेपुरताच खर्च करणारा शिव म्हणूनच सदा हंसमुख होता!

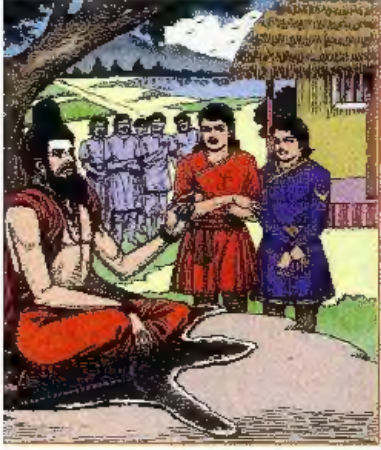
- मंजू भारती

राजा विजय व
वेताळाच्या नव्या
कहाण्या

सिद्धेंद्राचा हितोपदेश

निश्चयी विक्रमार्क परत झाडाजवळ गेला. झाडावरून शव खाली ओढून त्याने ते खांद्यावर घातलं व नेहमीप्रमाणे तों म्मशानावरून झपाझप चालू लागला. तेव्हा शवातला वेताळ योजू लागला, "राजा, तुझ्या धैर्याची खरंच कमाळ आहे. आपल्या जीवाचीसुद्धा पर्वा न करता तू हे ताडस बसतो आहेस, पण बरं? यातून तुला काय मिळणार आहे? कां तू इतके फट घेत आहेस? अखेर तू एक राजा आहेत, तुझ्याजवळ अमाप संपत्ती आहे, धन-दौलत आहे. तुझ्या यशाची कीर्ती चारी दिशांना पसरली आहे. सारी जगत तुझ्यावर अपार प्रेम करते, त्यांची तुझ्यावर श्रद्धा आहे, भक्ती आहे. ही तुझ्याशी शत्रुत्व करायला घजत

नाहीत. असे आसा असताना आणखी तुला आता काय हवे? की तू मंत्र-तंत्र शक्ती अवगत करून घेण्याच्या प्रयत्नांत आहेस? तसे असेल तर तू अतिशय सावध असायला हबेस. कारण ती विद्या अवगत करून घेऊन त्याचा उपयोग करण्यांत घोकेच येतात. चारदार तलवारीवर कसरत करण्याइतके ते अवघड आहे. सिद्धेंद्र नांवाच्या पंडिताने आपला शिष्य विजयसिंहला निश्चून सांगितले होते, की आपल्या स्वाभिमानी या विद्येचा उपयोग करू नये.

पण त्याने आपल्या स्वार्थपूर्तीसाठी या शक्तीचा उपयोग केला. परंतु दुसऱ्या एका पंडिताने विजयसिंहला पाठिंबा दिला व अशी घोषणा केली की तो स्वार्थ किंवा अधर्म होऊंच शकत नाही. त्या पंडिताने असे सांगितले की घोर परिश्रम करून ज्या विद्या आपण अवगत करून घेतो, त्यांचा उपयोग केला तर त्यांत काय चूक आहे? मी तुला

उदाहरणार्थ रविवर्मा व विजयसिंह यांची गोष्ट सांगतो, ती लक्षपूर्वक ऐक. कारण त्यामुळे तुझे कल्याण होईल." असे म्हणून वेताळाने गोष्ट सांगण्यास सुरुवात केली.

महापंडित सिद्धेंद्र जंगलात एक गुरुकुल चालवत होता. विद्याभ्यास पूर्ण झालेल्या शिष्य-वृंदाला निरोप देण्यापूर्वी त्यांनी त्यांना सांगितले, "मला जी जी विद्या येत होती, ती ती मी तुम्हाला शिकवली आहे. पण तुम्ही सर्वांनी एक मुख्य गोष्ट लक्षांत ठेवली पाहिजे. मनुष्य जी विद्या प्राप्त करून घेतो, त्यासाठी खूप परिश्रम, कष्ट, मानसिक व शारीरिक बळ एकत्र करून साध्य करून घेतो. परंतु काही वेळा खूप कष्ट करूनही फळ मिळत नाही, किंवा जितके श्रम करतो, त्यामानाने फलप्राप्ती होत नाही. तेव्हा, अशा स्थितीतच ज्या गहन विद्या, मंत्र-शक्ती अवगत केलेल्या आहेत, त्यांचा उपयोग तुम्ही करू शकता. पण असे न करता, कसलेही प्रयत्न न करताच फलप्राप्ती व्हावी या उद्देशाने या शक्तीचा उपयोग केलात, तर तुमचे भले होणार नाही."

सिद्धेंद्र गुरुचा हितोपदेश त्यांचे शिष्य रविवर्मा व विजयसिंह या दोघांनाही अतिशय योग्य वाटला. ते दोघेजण चांगले मित्र होते. दहा वर्षांपासून गुरुकुलांत विद्याभ्यास करीत होते. त्या दोघांनाही सिद्धेंद्र गुरुचे प्रेम व माया सारखीच मिळाली होती. दोघेही विद्याभ्यास करून आपल्या गांवी परत निघाले. जाण्यापूर्वी त्यांनी गुरुना साष्टांग नमस्कार केला. अश्विर्वाद देत त्यांनी एक मुद्दू हास्य केले त्यांतून ते सूचित करीत होते की सांगितलेला उपदेश लक्षांत घेवा!

आपल्या गांवी परत जाताना वाटेत त्यांना गोपुर नांवाचे एक गांव लागले. गांवाच्या मध्यभागी एक धर्मशाळा होती, तिथे ते राहिले. जेवणानंतर ते धर्मशाळेच्या चबुतऱ्यावर बसले. तेव्हा कांही ग्रामीण लोकांच्या बोवण्यातून त्यांना समजले की त्याच विवशी संध्याकाळी तिथे मल्लयुद्ध स्पर्धा आहेत. त्या गांवात त्रिनेत्र नांवाचा एक बलवंद हसम होता.

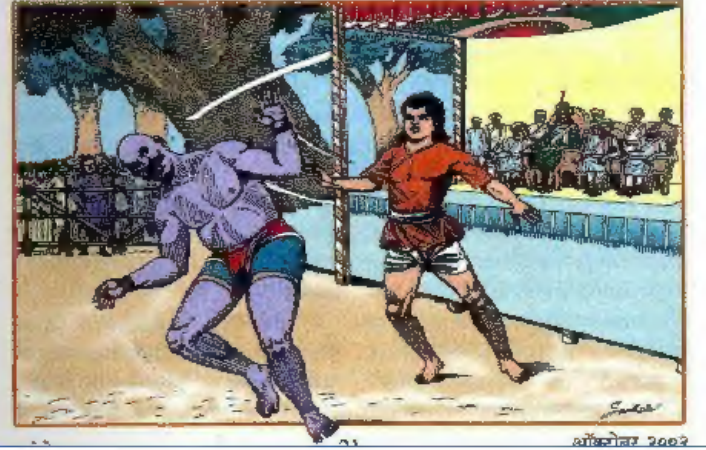
त्याला आपल्याला कोणीही पराभूत करू शकत नाही म्हणून आत्मविश्वास व गर्व होता. गांवात जाहीर केलेले होते की त्याचा जो कुणी पराभूत करेल त्याला एक हजार सोन्याच्या मोहरा ग्रामाधिकारी देईल.

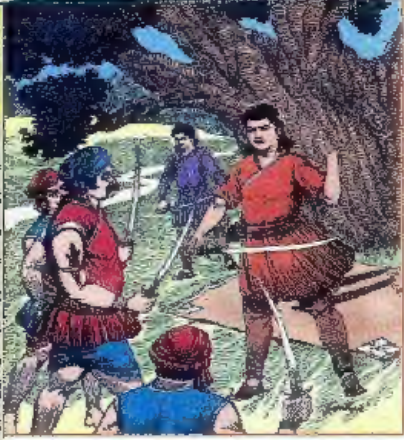
ते ऐकून रविवर्मा विजयसिंहला म्हणाला, "विजय, आपण गुरुकुलांत मल्लयुद्ध शिकलोय.

केवळ सोन्याच्या मोहरा मिळवण्यासाठीच नव्हे, तर या विद्येत आपण किती पारंगत आहोत ते पाहण्यासाठी आपण या स्पर्धेत भाग घेऊ या. तिकडे मी सर्वांना पराजित करीत होतो. इकडे मी स्वतः त्रिनेत्रशी मल्लयुद्ध करेन."

त्यावर विजयसिंह आपली बाजू मांडत म्हणाला, "मित्रा, ही संधी तू मला दे. तू श्रीमंत आहेस, तुला संपत्तीची जरूरी नाही. पण मी गरीब आहे, एक हजार सोन्याच्या मोहरा कपटायची ही सुवर्णसंधी तू मला दे."

रविवर्माने खगेच त्याला होकार दिला. दोघेही संध्याकाळी जिथे मल्लयुद्ध होणार होते त्या ठिकाणी पोहोचले. तिथे लोकांची प्रचंड गर्दी झाली होती. ग्रामाधिकारी आणि गांवातले इतर प्रमुख लोक समोर भंजकावर बसले होते. थोड्या वेळांतच

मल्लुसुद्ध सुरू झाले. पाहता पाहता त्रिनेत्रने अनेक मल्लुयोद्ध्यांना पराजित केले.

शेवटी विजयसिंहची पाळी आली. विजयसिंहने असे प्रहार करायला सुरुवात केली की त्रिनेत्र धावतून गेला. लौकरच विजयसिंहने त्रिनेत्रला जमिनीवर उलटे पडले, आणि त्याचे दोन्ही पाय धरून त्याला फिरकायला सुरुवात केली.

तोकांनी अत्यानंदाने भरपूर टाळ्या वाजवल्या. ग्रामाधिकारीही खूब झाले, त्यांनी त्याची भरपूर प्रशंसा केली व हजार सोन्याच्या मोहरा त्याला दिल्या. दोन्ही मित्रांनी राज धर्मशाळेतच घालवली व पहोटे ते तिथून निघाले. संध्याकाळ झाली तेव्हा ते एका जंगलात पोहोचले होते. दोघांनाही वाटले की अंधारात आणखी पुढे जाणे योग्य नाही म्हणून जवळच असलेल्या एका वृक्षाच्या छायाली ते झोपले.

मध्यरात्री कुयीतरी त्यांना झोपेतून जागे केले. मोठे उघडून पाहिले तर त्यांच्या समोर तीन धडेकेडे,

भले मोठे घटिंगण उभे होते. त्यांच्या हातांत मोठ-मोठ्या तलवारी होत्या. त्यांना पाहून न धावता विजयसिंह कठोर रमरान म्हणाला, "कोण आहून तुम्ही? काय पाहिजे तुम्हाला?"

त्यांतल्या एकाचे खडाखडा हासत म्हटले, "दिसत नाही काय तुला आम्ही कोण ते? मुकाठ्याने ग्रामाधिकार्याने दिलेल्या एक हजार सोन्याच्या मोहरा इकडे दे. नाहीतर आम्ही तुम्हा दोघांच्या त्रिघड्या चिपड्या करून टाकू." तलवारीचे पाते विजयसिंहाच्या गळ्यावर धरून तो म्हणाला,

बस, विजयसिंहने एक सुटी वाजवली आणि तलवार धरलेल्या चौदाच्या मल्लुयंदून रक्त पाहण्याला लागले आणि तो जमिनीवर उलटा पडला. ते दृश्य पाहून इतर दोघे चोर "मांत्रिक मांत्रिका" म्हणून ओरडत धावायला लागले. रविवर्माला आश्चर्य वाटले. त्याने विजयसिंहला विचारले, "खरं सांग, त्या चोरावर मंत्रांचा उपयोग केला होतास ना?"

हा प्रश्न ऐकताच विजयसिंह एकदम रागवून मेला. तो म्हणाला, "श्रमा कर रवि, यांच्यावरच नव्हे तर त्रिनेत्रवर सुद्धा मी मंत्रांचा उपयोग करून कसलेही श्रम न करता स्वर्ग जिंकली."

"याचा अर्थ असा केतो की स्वर्गासाठी तू कुरम केलेस. गुरुजींनी सांगितलेल्या उपदेशाचे पालन तू केले नाहीस." रविवर्मा जरा रागाचं म्हणाला.

"मित्रा, यांत स्वार्थ कसला? कुठल्या परिस्थितीत मंत्रशक्तीचा उपयोग केला पाहिजे या जावतीत आपली मते एक नाहीत. आपण प्रथम आपल्या गांजी पोहोचू या. तिथे गेल्यानंतर आपले

बहानपणाचे गुरू विश्वनाथशास्त्री यांना या विष-यावर मत बिचारूया. मला वाटते की ते योग्य तेच सांगतील." विजय म्हणाला.

रविवर्मा कांहीच बोलला नाही. दुसऱ्या दिवशी सुबोदयानंतर दोघेही विश्वनाथशास्त्रींच्या आश्रमात गेले. त्यांचा आश्रम गांवाजळून वाझणाऱ्या नदीच्या किनाऱ्यावर होता. त्यावेळी ते एका डेंडार वृक्षाखाली बसून तालपत्रांचे वाचन करत होते.

रविवर्मा आणि विजयसिंहने त्यांच्या पायांना स्पर्श करून प्रणाम केला. त्यांना आशिर्वाद देत ते म्हणाले, "तुमच्या वडलांच्याकडून मला समजले की निवाभ्यास करून तुम्ही परत येत आहात. सिद्धेंद्र गुरुजी ठीक आहेत ना?"

दोघांनी सिद्धेंद्र गुरुजींची हातहात सांगितली आणि तसेच त्यांनी दिलेल्या हितोपदेशाविषयीही सविस्तर सांगितले.

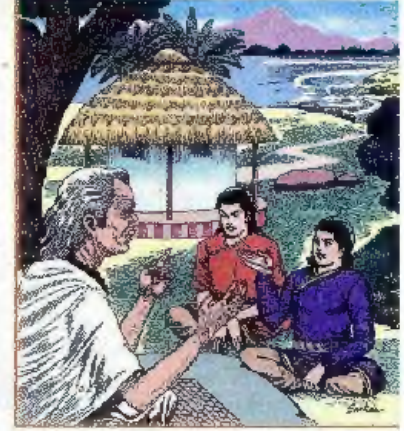
त्यावर विश्वनाथ शास्त्री म्हणाले, "सिद्धेंद्र गुरुजींचा हितोपदेश तुमच्या जीवनांत चिर-स्मरणीय आहे."

रविवर्माने सनेच म्हटले, "गुरुजी, परंतु दुःखाची गोष्ट ही आहे की गुरुकुल सोडल्याबरोबर विजयसिंह हितोपदेश विसरला."

विश्वनाथ शास्त्री चकित झाले व विजयसिंहला निरखून पाहू लागले. विजयसिंह म्हणाला, "रविवर्मा, तुला जे सांगायचे आहे, ते तूच सांग."

रविवर्मा म्हणाला, "स्वार्थाने प्रेरित होऊन विजयसिंहने मल्लुयोद्धा त्रिनेत्रवर आणि चौरावरही मंत्रशक्तीचा उपयोग केला, असे करण्यांत त्याचा स्वार्थ व अधर्म होत नाही का? गुरुंच्या आज्ञेचा हा भंग नव्हे का?"

चांदोबा

"रवि, मला नाही वाटत की यात विजयचा स्वार्थ आहे किंवा त्याने अचोक्त कार्य केले आहे म्हणून. नीट विचार केलास तर तुलाच सत्य काय ते कळेल."

बेताळाने ही गोष्ट सांगून झाल्यावर राजाला म्हणले, "राजा, विजयसिंह गुरुवचन विसरला यात शंकाच नाही. संपत्तीच्या आशेने त्याने त्रिनेत्रवर आणि नंतर चौरावरही अवगत केलेल्या मंत्रशक्तीचा उपयोग केला. माझ्या दृष्टीने हा स्वार्थ व अधर्म आहे. पण विश्वनाथ शास्त्रींच्या म्हणण्यानुसार विजय स्वार्थी नाही व अधर्मीही नाही. हे योग्य आहे का? माझ्या शंकांचे उत्तर माहित असूनही जर तू गप्प बसलास तर जोक्याचे तुकडे तुकडे होतील."

विक्रमार्क म्हणाला, "विजयच्या व्यवहारांत स्वार्थही नाही आणि अधर्मही नाही असे विश्वनाथ शास्त्री म्हणाले ते योग्यच आहे.

23

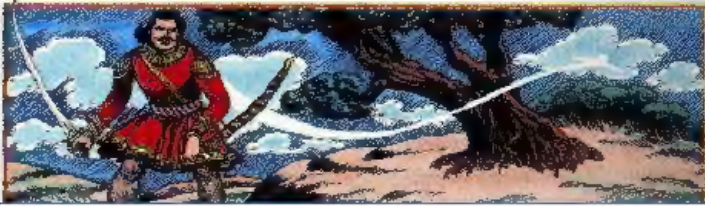
ऑक्टोबर २००२

स्वार्थाचीसुद्धा एक सीमा आहे, एक मर्यादा आहे. मल्लयोद्धा त्रिनेत्रला आपल्या सामर्थ्याचा गर्व होता. त्याला मंत्रशक्तीने पराजित करणे म्हणजे कांही स्वार्थ नव्हे. जर तो या स्पर्धेत विजयी झाला असता तर आपल्यावर मात करणारे कुणी नाही असे त्याला वाटले असते. त्याचा गर्व बुप्पट वाढला अस्मिता, लोकांवर अन्वाय व अत्याचार करण्यात त्याने मागेपुढे पाहिले नसते. स्पर्धा जिंकून विजयसिंहने लोकांवरचे संकट टाळले. त्यासाठी त्याने मंत्रशक्तीचा प्रयोग केला तर त्यांत काय चुकते?

आता चोरांच्या बाबतीत म्हणशील तर हे चोर, डाकू कुठलेही क्रूर कार्य करायला तयार असतात. खून, रक्तपात करायलादेखील ते डगमगत नाहीत. हिंसा कणू, दुसऱ्यांना वेदना देणे, हे त्यांचे रोजचे काम असते. त्याशिवाय या चोरांना संपत्ती वित्यागबरोबर ते यांना सोडून वेतिल याची कांही खात्री नाही. विजयबरोबरच त्याच्या मित्राचे प्राणही त्यांनी घेतले असते. हे सर्व जाणूनच विजयसिंहने मंत्रशक्तीचा उपयोग केला. आपले व आपल्या मित्राचे संरक्षण करण्यासाठी

शत्रूला मारले तर त्यांत स्वार्थ आहे असे कसे म्हणता येईल? अधर्म म्हणशील तर सर्व काळांत, सर्व परिस्थितींत, कुठलाही अपरिवर्तनीय धर्म असाच शकत नाही. युगायुगांपासून सामाजिक परिस्थितींच्या बदलानुसार धर्मही बदलत राहिला आहे. इथे आपणही एका मुद्यावर लक्ष घायला द्या. रविवर्मने विजयसिंहवर आरोप केला की त्याने गुरुपदेशाचे पालन केले नाही, हितोपदेश तो विसरला, पण त्यावेळीं विजयसिंहने मीन धारण केले व तो त्याला गुरूकडे घेऊन गेला. कारण त्याला माहित होते की आपण कितीही समजावून सांगितले तरी रविवर्मा त्यावर विश्वास ठेवणार नाही व कायमचा त्याला स्वार्थी व अधर्मी समजेल. त्यामुळे धर्म-अधर्माचे सखोल ज्ञान असलेल्या विश्वनाथ शास्त्रींकडे त्याला तो घेऊन गेला. विजयने रविवर्मालाच छेडलेला सर्व वृत्तांत कथन करायला सावला. हे सुद्धा त्याची धर्म-सुद्धीच सूचित करते."

एजाबने मीनमग केल्यामुळे यशस्वी वेताळ शायबसह अचर्य झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला. **आधार : पवनकुमारांची कथा**

भारतीय दंतकथा - ६

दृष्टीहीन साधू

भगवान बुद्ध आपल्या अनुयायांसह पावसाळी हवेत एका डोंगराच्या पायथ्याशी राखिले होते. तेथील अनेकगुहांतून त्यांचे अनुयायी होते. कधीकधी गांवातील व दूरचे अनेक ज्ञानी लोक तत्त्वज्ञान व धर्म, या विषयांवर चर्चा करण्यासाठी भगवानांकडे येत.

बरेच दिवसांच्या पावसानंतर एक दिवस लख उज पडले. त्या दिवशी भगवान बुद्ध आपल्या गुहेतून बाहेर दिसपास्य करण्यासाठी निघाले होते. त्यांना अनेक पाणसरे अभिवादन करीत होती, व बुद्धही त्याचा स्वीकार करून आनंदाने प्रत्येकदा करत होते. तेवढ्यांतच त्यांना

यांच्याविरुद्ध आहत ना?" भगवान बुद्धांनी सांगितले, "होय, मी त्यांच्याविरुद्धच आहे.

"मग हे भगवन, तुमचा एक अनुयायी अनेक मुंग्यांना चिरडत चाललेला पाहून आम्हाला अतिशय वाईट वाटले आणि तुमचा तोच अनुयायी आता शांतपणे शिल्लेवर बसलेला आहे." त्या अनुयायाकडे बोट दाखवून तो माणूस म्हणाला.

त्यावर बुद्ध भगवान म्हणाले, "हा माझा अनुयायी एखादी मुंगीही मारू शकणार नाही."

"मीच काय? माझ्या सहकाऱ्यांनीही त्याला असंख्य मुंग्या चिरडताना पाहिले आहे."

जेणेकरिता "दृष्टीहीन अनुयायी" ने माणूस उदरगारला

तरीही भगवान बुद्ध आपणगे म्हणाले "मुंग्या मेल्या असतील, परंतु त्याने त्या मारल्या नाहीत." "ठीक आहे, आम्ही मान्य करतो. आम्ही तुम्हाला सांगितले, हीच मोठी चूक केली." तो माणूस म्हणाला.

भगवान बुद्ध शांतपणे म्हणाले "मित्रांनो, जो माणूस तुम्ही मला दाखवला तो अतिशय प्रेमळ आहे, प त्याच्या मनात यत्किंचितही द्वेष, राग अशा भावना नाहीत. तो मुंग्यांचा मरणास कारणीभूत झाला असेल, परंतु त्याने त्या मारल्या नाहीत. कारण तो दृष्टीहीन आहे. त्याने मुंग्या पाहिल्याच नसणार. माझ्या मित्रांनो, कृति नव्हे, परंतु कृतिमागच्या भावना त्या त्या कृतिचे समर्थन करतात."

ऑक्टोबर २००२

त्या सर्व माणसांना त्यांची कृति समजली. "काय, तो प्रेमळ माणूस आधळा आहे? त्यांच्यातील एक उद्गारला.

भगवान बुद्धांनी सांगितले "हा माझा अनुयायी त्याच्या पूर्वायुष्यातील कृत्यामुळेच दृष्टीहीन झालेला आहे. जरी त्याला दिसत नसले तरी त्याचे अंतःक्षु उघडे आहेत."

हा माझ्या अनुयायाचे नाव चक्षुपाल असून तो एक निष्णात वैद्य होता. एकदा त्याने स्वत्यांत एक बाई चांचपडत जाताना पाहिली. तो तिचा पाठलाग करत म्हणाला, "बाई, तुझी अशी दशा कां झाली?" "माझी दृष्टी तापाच्या विकारात गेली. पूर्वी मी घरफाम करून उपजीविका करीत असे. घण आता कांहीच काम करू शकत नाही. तुम्ही माझे दुर्दैव जाणू शकता. मला जर देवळाकडे जाण्याचा रस्ता सापडला नाही, तर मला आज उपाशी रहावे लागेल."

चक्षुपालाने तिला देवळाकडे पोहोचवले व सांगितले, "मी तुझी दृष्टी बरी करू शकेन." "तुम्ही खरंच माझे डोळे बरे करणार असाल तर मी आयुष्यभर तुमची नोकरी करेन," ती दृष्टीहीन बाई म्हणाली.

चक्षुपालाला घरकामाच्या नेकराची निवड होती. त्याने त्या बाईला विचारले "मला काम करण्याचे वचन देतेस का?" हो देते," ती दृष्टीहीन बाई म्हणाली.

चक्षुपालाने कांही मलमे व औषधे देऊन त्या

26

चांदीचा

बाईची दृष्टी सुधारली. परंतु त्या बाईने चक्षुपालास विस्त नाही असे खोटेच सांगितले. कारण तिला पूर्वीच्या श्रीमंत मालकाकडे काम करावयास जायचे होते. चक्षुपालाला तिच्या वलचातीवरून तिची दृष्टी आली आहे असे समजले होते. तो अतिशय संतापला. "माझी औषधे कधीच बांया जाणार नाहीत" असे म्हणत त्याने औषधे बदलून दिली. त्या बाईने ती औषधे आपली दृष्टी अधिकच सुधारली यासाठी वापरली. त्या औषधांनी तिची दृष्टी गेली.

"माझी दृष्टी गेली" असे पुन्हा पुन्हा सांगत ती रडून आकांत करू लागली.

"हे दुष्ट स्त्रिये, तुझी दृष्टी आधीच गेली होती; मी ती सुधारण्याचा प्रयत्न केला, परंतु माझे प्रयत्न असफल झाले." असे सांगून उत्तराची अपेक्षा न करता चक्षुपाल तेथून निघून गेला.

जेव्हा भगवान बुद्धांनी ही गोष्ट सांगणे

थांबवले, तेव्हा माणसांनी विचारले, "त्या वैद्याने त्या बाईला दिलेला फायदा काढून घेतला, त्याची त्याला कां शिक्षा?"

"माझ्या मित्रांनो, त्या बाईच्या वेडेपणापायी तो वैद्य संतापला व त्याने तिचा बळक घेतला. दुसरी गोष्ट म्हणजे त्याने वैद्याचे पवित्र व्यवसायाला काळिमा फासला. एखाद्याला रोगातून मुक्त करणे हे वैद्याचे काम आहे. त्याच्या उलट वैद्याने रोग्याला बरे करावे. वैयक्तिक समालोभापायी त्याच्या उलट औषध देणे हे योग्य नव्हे" गीतम बुद्ध म्हणाले.

"आम्हाला क्षमा करावी आम्ही उगीचच आपल्याला दूषण दिले होते, आपण समजावून सांगितले आणि आमचा गैरसमज दूर झाला. कर्तव्य हे नेहमीच श्रेष्ठ असायला हवे हे..." आता आम्ही समजलो.

"आता आम्ही समजली" असे म्हणून व महाज्ञानी बुद्धांचे आभार मानून ती माणसे मार्गस्थ झाली.

चांदीचा

27

ऑक्टोबर २००२

तो चोर नाही पण चोर आहे

चमन आणि चपल हे दोघे शेजारी आहेत. चमन गरीब आहे. पण शक्य होईल तेवढी दुसऱ्याला मदत करायची त्याची इच्छा असते. चपल श्रीमंत आहे, पण आपल्यापेक्षा गरस्त सुखी आयुष्य कोणी घालवू नये अस त्याला वाटते.

एक दिवस चपलच्या घरासमोर येऊन एक कुत्रे जोर-जोरात भुंकू लागले. चपलने रागवून त्याच्यावर दगड फेकले. कुत्रे तिथून पळून जाऊन चमनच्या घरासमोर उभे राहून भुंकू लागले. चमनला वाटले कुत्रे भुंकेचे आहे म्हणून भुक्तंय म्हणून त्याने एका केल्याच्या पानावर जेवण बाटून त्याच्यासमोर ठेवले.

कुत्र्याने अन्न खाल्ले आणि कृतज्ञतेने आपली

शेपटी हलवत तो तिथे उभा राहिला. मग तो एकदम चमनच्या घराच्या मागच्या बाजूला गेला आणि आपल्या नखानी एके ठिकाणची जमीन उकरू लागला.

चमनच्या म्हाताऱ्या आईने हे बघितले आणि चमनला बोलवून ती म्हणाली "काळभैरव तुझ्यावर प्रसन्न दिसतो आहे, त्या जमीनी आणखी खोवून पाह्या."

चमनच्या बायकोने हे बोलणे ऐकले आणि ती कुवळ घेऊन बाहेर आली. चमन ती जागा खोवू लागला. बरंच खोल खोदल्यावर तिथे एक लकडाची पेटी मिळाली. त्यात सोन्याची नाणी आणि ताऱ्याचा एक बिझ होता, त्या बिल्ल्यावर त्यांच्या आजोबांनी 'ही नाणी मी पुढल्या

पिढीच्या सुखासाठी इथे गुप्त ठेवली आहेत' असे लिहीले होते.

यानंतर चमनच्या परिस्थितीत झमीन अस्मानाचा फरक पडला, त्याने चार एका सुपीक जमीन विकत घेतली. छोटा व्यापार पण सुरू केला. आता तो आरामात राहू लागला, तरी पण त्याच्या चांगल्या स्वभावाने काहीही बदल झाला नाही.

चमनची सुधारलेली परिस्थिती चपलला काही बघवली नाही. त्याने शोध सुरू केला की अचानक याची परिस्थिती एवढी कशी बदलली? खरी गोष्ट कळल्यावर तो सगेच ग्रामाधिकाऱ्याला भेटून म्हणाला, "साहेब, चमनला आपल्या घराभागे पुरतेली सोन्याची नाणी मिळाली. तो ती स्वतःचीच आहेत अस समजून उडवत आहे.

ग्रामाधिकाऱ्याने याबाबत सर्व चौकशी करून चपलचे बरोबर आहे, तूच आत्मच त्याच्यावर आरोप करत आहेस असे सांगितले. ग्रामाधिकाऱ्याचा निर्णय ऐकून तर चपलचा अगदी जळफळाट झाला, तेव्हा त्याला एकसम त्या भुंकणाऱ्या कुत्र्याची अडवण झाली त्या कुत्र्याकडे वैकीशक्ती आहे असे त्याच्या लक्षित आले.

चपल त्या कुत्र्याला शोधू लागला, केळीच्या घामावर अन्न बाटून तो त्याची बाट पाहू लागला. बहुतेक सर्व कुत्र्यांना हा किती कंजूस आहे हे माहित होते, त्यामुळे कुणीदेखील तिकडे फिरकले नाही.

चावडीबा

शेवटी एक आठबड्याने एक कुत्रा चपलच्या घरासमोर उभा राहून भुंकू लागला. आपण वगड मारलेला हाच कुत्रा आहे म्हणून चपलने सगेच ओळखले. त्याने त्याला खायला दिले. खाऊन झाल्यावर ते कुत्रे अचानक घराच्या पाठीमागे जाऊन माती खोदू लागले. तिथे चपलला एक बांकडी पेटी मिळाली, त्यात रत्ने, मोती, सोन्याचा हर, चार दांडग्या छोट्या ताम्रपत्राचा त्याने खूप शोध घेतला पण त्याला काही ते सापडले नाही. म्हणून त्याने भयिष्णत काही अडवण येऊ नये म्हणून आपल्या आजोबांच्या नावाने एक ताम्रपत्र तयार करून घेतले.

शाहणी, सज्जन मणसो धनाम्हा जगयोग योग्य

तऱ्हेने करतात. पण वाईट तोक आपल्या धनरुपतीचे लांकापुढे प्रदर्शन करण्यांतच आनंद मानतात. त्या दिवसापासून चपलच्या कुटुंबातले सगळे लोक दागिने घातून मिरवू लागले. त्याची बायको सोन्याचा हर घातून रुबावान हिंदू लागली.

त्यावेळी त्या देशाचा राजा बेघानर करून सगळीकडे हिंडत होता. तो या गावी आला. देखतात चपलच्या परतीच्या गळ्यातला हर घातून तो चकितच झाला. तो त्याच्या पूर्वजाचा हर होता.

सूर्यास्ताच्या वेळी बागेत ती एकटी फिरत असताना चोराने राणीला माहन टाकून तिचे दागिने पळवले होते. राजाच्या आज्ञेवानी त्या हाराची प्रतिकृती बनवून राज्यभर ती फिरवली होती, की त्यामुळे कदाचित चोर पकडला जाईल.

पण चोर सांपडला नाही. म्हणुन दुःखांतच राजाचे आजोबा बारले. राजाच्या बडिलानी देखील चोर पकडायचा प्रयत्न केला होता आणि

आता या राजाकडे त्या हाराची प्रतिकृती होती. राजाने ग्रामाधिकाऱ्याला भेटून स्वतःची ओळख देऊन सर्व हकिगत सांगितली. हकडे तिकडे चौकशी केल्यावर राजाची खात्री झाली की चपलचे आजोबाच चोर आहेत. राजाने चपलला बोलावून सांगितले, "हे बंधू तू आपल्या आजोबाचा वारसदार आहेस. तेव्हा त्या बुडाने जे काम केले आहे त्याची शिक्षा तुला भोगायला पाहिजे. तेव्हाच माझ्या पूर्वजाच्या आत्म्याला शांती मिळेल. तुला एक वर्ष तुरुंगात राहावे लागेल."

आता चपलला कळले की त्याच्या हातून केवढी मोठी चूक झाली आहे. त्याने ते सर्व दागिने व पैसे राजाच्या स्वाधीन केले. घराच्या प्रांगे सांपडलेले धन त्याने खरे तर राजाच्या हवाली करायला हवे होते. त्या ऐवजी ताम्रपत्र घेऊन घेऊन तो स्वतःच सकाटाल सापडला. चोरी न करता चोर बनला. तो स्वतःच स्वतःला म्हाणून घेऊन लागला की माझ्यासारख्या लोभ्याला बरोबर शिक्षा मिळाली.

भारताचा डरोका

मूषक कथा

तुम्ही जर राजस्थानातील करणी देवीचे मंदीर पाहिलेले आहात, असल तर तुमचे उदराचे मापले घेईच ठेवा. देशनोक नावाच्या खेड्यातील या देवळाला उदराचा आदर केला जातो. त्याला रखायला घालून त्याचे रक्षण केले जाते. ते सगळीकडे हिंडत असतात, आणि स्थानिक लोक त्याचे रक्षण करतात. त्याचा असा विश्वास आहे की घातकी आत्मे त्यांना दुसरे पानवी शरीर मिळोपर्यंत या उदराच्या शरीरात राहतात.

स्थानिक दत्तकथे प्रमाणे १०० वर्षांपूर्वी देशनोक गावी करणीदेवी ही एक मनीषा होऊन गेली. तिच्या अंगत दैवी शक्ती होती. असे सांगतात, की एकदा एक लहान मुलगा मैला तेव्हा तो जिवंत रहावा म्हणून तिने प्रार्थना केली. तिची प्रार्थना देवाने ऐकली. पण योग्य शरीर नसल्याने मुलाला जिवंत करत येईना. म्हणून त्याला योग्य शरीर मिळोपर्यंत उदराचा जन्म मिळाला. तेव्हापासून देशनोकच्या लोकाना उदीर प्रिय आहेत. आणि करणीदेवीचे देऊळ हे उदराचे नंदनवर आहे.

मधुर भाषा

तत्तू भारिकाला हे ऐकून फार आनंद होईल. जिच्या प्रात्येक शब्दाच्या शब्द स्वराने होणे अशा जगातील फक्त दोन भाषांपैकी त्याची मातृभाषा ही एक आहे. आणि हेच मातृभाषेची त्याची भाषा कशी? मरिचिल्या

भुतांची मेजवानी

गंगा आपल्या गांवात एक भांडखोर आई म्हणून प्रसिद्ध होनी, घनीच्या निघनानंतर उदरनिर्वाहसाठी तिचा स्वयंपाक करण्याचे काम करावे लागले. लोक म्हणायचे की तिने केलेला स्वयंपाक अतिशय चविष्ट असतो. म्हणून भांडखोर असली तरी घरांत काही शुभकार्य असले की तिचा लोक स्वयंपाकाला बोलवीत असत.

एक दिवस गंगा रात्री शांत झोपलेली असताना तिला कोणी तरी आपली पाठ पोपटतय असे वाटून जाग आली. समोर बघितले तर तीन बुटकी भुते उभी होनी, त्यांना बघून घाबरून ती ओरडू लागली.

भुते म्हणाली 'हे बघ गंगा, आम्ही तुला काही त्रास द्यायला आलेलो नाही. ओरडायला बायलीस तर आजूबाजूचे लोक जमा होतील. घाबरून नकोस

आज रविवार आहे. अमात्याचेच दिवस आहे. स्मशानात स्वयंपाक करण्याची आम्ही सर्व तयारी केली आहे. तू फक्त भांडीकुडी घेऊन चल '

"भांडी तय्येत बरी नाही हे काम दुसऱ्या कोणाला तरी करायला सांगा " गंगा म्हणाली तिच्या उत्तराने भुतांचे डोळे रागाने लाल झाले. कठोर आवाजात तिन्ही भुते म्हणाली, "उगीच सबबी सांगितल्यास तर तुला आगीत फेकून तुझे तुकडे तुकडे करून खाऊन टाकू. चुपचाप आमच्या मागे स्मशानात ये," असं म्हणून तिन्ही भुते वदवाघळाचे रूप घेऊन खिडकीतून बाहेर अधारान उडून गेली.

दुसरा काहीच मार्ग नसल्याने एका पिशाचीत भांडी घालून गंगा घरातून बाहेर पडली. गांवाच्या

बाहेर आल्यावर एका उजाड घराच्या कट्ट्यावर बसून ती विचार करू लागली की अता या सकाळीतून मी कशी सुटू? तिचा वाटले आता आपण यातून काही जिवंत बाहेर पडत नाही. या विचाराने तिचा बसल्या बसल्या खंदू येऊ लागले.

त्यावेळी तिथून एक माणूस जात होता. गंगाची परिस्थिती पाहून तो तिच्याजवळ आला आणि तिच्या रडण्याचे कारण विचारू लागला. तिने त्याला सर्व हकिगत सांगून म्हटले, 'हे भुतांचे निमंत्रण मानून जीव घेतल्याशिवाय राहणार नाही. या सकाळीतून मी काही वाचणार नाही '

तिची समजूत घालत प्रवासी म्हणाला "आई, माझनाच शिव आहे. शेजारच्या गावाच्या जमीनदाराच्या मुलीच्या लग्नाचे जेवण वनविण्यासाठी मी गेलो होतो. आता तिथूनच येतो आहे. तुझ्या ऐवजी मीच भुतांच्या जेवणाची व्यवस्था करतो. मग तर ठीक झाला?

याहून मला अधिक काय पाहिजे मुला?" असे म्हणून भांड्याची पिशवी तिने त्याच्या डोक्यावर ठेवली आणि म्हणाली, "गांवाच्या मधोमध जे वडाचे झाड आहे त्याच्या जवळ भांड्यार आहे. उभा येऊन भांडी भांड्याधरी नक्की आणून दे बर को," असं म्हणून मागे न बघता सराभा तिथून ती निघून गेली.

शिव जेव्हा स्मशानात पोचला तेव्हा तिन्ही बुटकी भुते एका ढिगाऱ्यावर बसून आपसांत बोलत होती. शिवला बघून ते निवे म्हणाले, "ह मुला, तू कोण आहेस?" आणि ती गंगा कुठे आहे?"

चांदोबा

शिव न धाकताना म्हणाला "गंगाच्या एकदम अगात आले. तिने माझ्या डोक्यावर ही पिशवी विली आणि - 'जटाबाली आई मी येत आहे' असे ओरडत गांवाच्या येथीबाहेर ती पळून गेली "

असं बोलत शिवने स्वयंपाकाला सुरवात केली आणि भुते त्याला सामग्री देत गेले.

एक तासगच्या आत शिवने स्वयंपाक पूर्ण केला. त्यांनी केलेली कांयडी आणि ज्यारीची भाकरी खाऊन भुते सतुष्ट झाली.

त्याच्या जेवणाचे कौतुक करत भुते म्हणाली "आम्ही आजपर्यंत इतक चवदार जेवण कुठेच खाल्ले नव्हते. मेजवानी असावी तर अशी." यानंतर वडाच्या झाडाच्या डोलीतून भुतांनी एक चामड्याची पिशवी काढून शिवला विली आणि पहाट होण्याआधी कुतुर्ता बनून ती निघून गेली.

33

ऑक्टोबर २००२

- अनिल गर्ग -

ते गेल्यावर शिवने पिशाची उघडली, त्यात सोन्याच्या मोहोरा हान्या,

भाड्याची पिशाची घेऊन तो गंगाच्या घरी गेला तेव्हा ती केर काढत होती शिवने झालेली हकिंगत तिला सांगून म्हटले, "भुतांनी दिलेल्या मोहोरातील अध्या मोहोरा मी तुला देतो 'म्हणून मोहोरा घ्यायला पिशाची उघडू लागला

मंगने जेणेच ती पिशाची हिसकावून घेत म्हटले, 'घातल्या अध्या मोहोरा तुमला देणार? या सोन्याच्या मोहोरा तुला कशा मिळाल्या? विचार कर मीच तुला भुताकडे पाठवले नाहीतर तुला या मिळाल्या असल्या का? तिथे तू जो बंचव स्वयंपाक केला असशील त्याला ही एक मांहार पुरेशी आहे " असे म्हणत तिने त्याच्या हातावर एक मोहोरा टिकवली

शिव म्हणत राहिला की हा सगळी अन्याय आहे आणि गंगा ओरडत त्याला काहीबाही बोलत राहिली शेजारी परमेश या भांडणाने कटावून म्हणाला, "तुमच्या भांडणाचा तिकाळ ग्रामाधिकारीच देतील चला माझ्या बरोबर "

सर्व हकिंगत ऐकल्यावर ग्रामाधिकारी

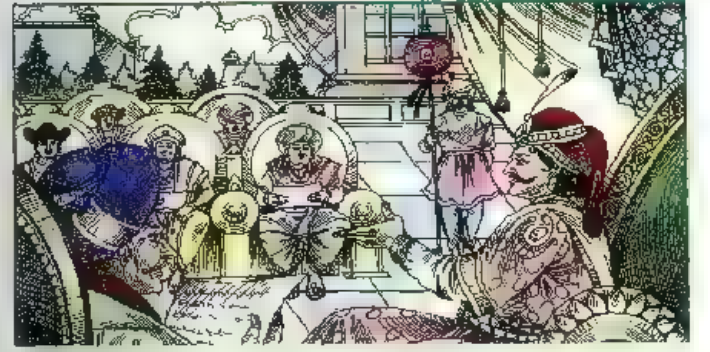
म्हणाला, "हो, या मोहोरा गंगालाच मिळायला पाहिजेत "

शिव दु खी होत म्हणाला 'गंगाच्या भाडखोर स्वभावाला घाबरून तुम्ही माझ्यावर अन्याय केला आहे कारण मी या गावचा नाही ना! "

तेव्हा ग्रामाधिकारी हसत म्हणाला, "घाई करू नकोस मग गंगाकडे वळून म्हणाला 'शंता तू शिवला भुताकडे पाठवलेस म्हणून थैली तुझी झाली तसेच परमेश जर तुम्हाला माझ्याकडे घेऊन आला आहे त्या हिशोबाने थैली त्याची झाली माझे हे म्हणणे ऐकतेस की नाही? "

यावर गंगाकडे उत्तर नव्हत तिने परमेश आणि शिवची माफी मागितली तेव्हा ग्रामाधिकारी म्हणाला 'जें तोंडाला घेईल तें बोलतेस हे बरोबर नाही मगा " नंतर मोहोराची थैली शिवला देऊन तो म्हणाला, ' त्याच्या घन तुला घेऊन उरलेले तिला दे "

"मला हिचे घन नको " असे म्हणत शिवने तिला अध्या मोहोरा दिल्या, लाजने खाली मान घालून गंगा चुपचाप तिथून निवृत्त गेली

उत्तम कवि

वर्धन हा कुतल देशाचा राजा होता. तो विद्वानाचा, कवींचा आदर सत्कार करत असे तो स्वतः एक कवी असल्याने दुसऱ्या कवींच्या कवितांच्या गुणदोषाचे मूल्य मापन तो चांगल्या तऱ्हेने करू शकत होता

वर्षभर तो कवींचा सत्कार करत असे त्या खेरीज तो नवरात्रात सरस्वती पूजा माठचा धूमधडक्याने करीत असे या वेळी जे कोणी कवी त्याच्याकडे येत असत, त्याचे काव्य तो वाचत असे त्यातल्या सर्वांत चांगल्या काव्याला तो विजयादशमीला बक्षिस देत असे, त्या काव्याच्या कवी वादळीत सत्कार त्या दिवशी होत असे कवी कधी उत्तम काव्य करणाऱ्या कवींची राजकवी

एका वर्षी सख्यती फुलेच्या वेळी दोन कवींचे काव्य उत्तम म्हणून निवडले गेले रामशर्मा व कृष्णशर्मा हे ते दोन कवी होते राजाच्या बरोबर आणखी काही विद्वानही त्याच्या काव्यातले गुणदोष पारखून होते,

विद्वानांनी आपला अंतिम निर्णय मागत म्हटले की 'रामशर्मांचे काव्य कृष्णशर्मांच्या काव्यापेक्षा चांगले आहे. आम्ही मान्य करतो की काव्यांग माधुर्य आहे. गोडी आहे, लासित्य आहे पण कुठे कुठे व्याकरण चुकीचे आहे आणि काही ओळी नीरस आहेत, पण रामशर्मांचे काव्य यत्नेसा निराळे आहे त्यात सुरवातीपासून शेवटपर्यंत गोडी आहे, आणि एकसंधपणा आहे

मानले पाहिजे आणि त्याच्या काव्याला बक्षिस मिळाले पाहिजे."

पण राजा वर्धनने या मनाचा स्वीकार न करता म्हटले की, "तुम्ही लोकांनी काव्य वाचन करताना कवींच्या जीवनातील काय पण विचार काढायला पाहिजे त्याच्या पूर्वीच्या किंवा सध्याच्या आयुष्याबद्दल माहिती मिळवली पाहिजे

राजकर्मचाऱ्यांच्याकडून दोघांबद्दल माहिती मिळाली. रामशर्मा हे उच्चशिक्षित व श्रीमन होते, तरी सुद्धा ते एका जमीनदाराच्या आश्रयाला होते त्याचे गांव फुलाफुलांनी, चांगल्या मिकानी बहरवले होते

"त्यांना सर्व प्रकारच्या सुखसोयी प्राप्त होत्या तरीपण ते एवढेच लिहू शकले, याचा अर्थ त्याच्या काव्यरचनेला मर्यादा आहेत आता कृष्णशास्त्र्याची माष्ट घेऊ या. ते एक सामान्य शेतकरी आहेत त्याचे शिक्षणसुद्धा अपुरंच म्हणावे लागले. ते आपल्या कुटुंबाचे पालन पोषण

करण्यासाठी रोज करत असत त्याच्या गावची जमीन देखील सुपीक नाही खूप कष्ट केल्यावरच हातात काही तरी मिळते, तरी देखील त्यांनी मधुर सगळ्या काव्य रचिले आहे, कारण त्यांच्या अंतःकरणात असतेले प्रेम! त्याचे जीवन ब्रह्मासारखे कठीण आहे तरीसुद्धा त्याच्या कामल, प्रेमळ अंतःकरणाला भेदून कविता बाहेर पडल्या अशा व्यक्तीला आपण जर स्वास्थ्य व सुखसोयी उपलब्ध करून दिल्या तर ते एक अव्युत्त सृष्टी निर्माण करतील अजरामर काव्य रचतील आता आपणच स्वगा की उत्तम कवी कोणाला मानावे? रामशर्मा की कृष्णशास्त्री यांना?"

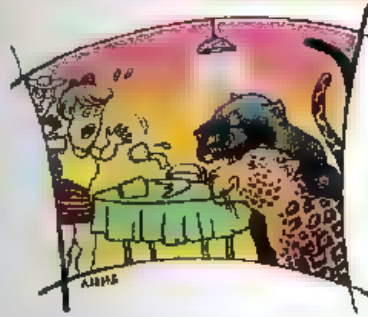
राजाचे म्हणणे ऐकल्यावर विद्वानांना आपली बूत समजली त्यांनी एकमुखाने घोषणा केली की "कृष्णशास्त्री उत्तम कवी आहेत"

राजा वर्धन यांनी कृष्णशास्त्रींचा सत्कार केला, त्यांना उत्तम कवी म्हणून घोषित केले आणि राजकवी म्हणून त्यांची नेमणूक केली,

खास बातम्या

अनोखे पाहुणे

रिओ द-जानिरो या ब्राझीलच्या राजधानीत एक हॉटेल आहे तिथे ब्रवासी नेहमी अण्णाक कलपूत आगस्त्रण करतात पाथस्थळी इतरपात खानपानासाठी इथे बरा थांबतात ऑगस्टमध्ये मात्र इथे अचानक दोन पाहुणे आले टेबलाच्याभोवती त्यांच्या येऊनच्या पाहून मिन्हाईक आणि कर्षचारी धाबळून किंचाळायला लागले पाहुण्याच्यावर सुवातीला काही परिणाम झाला नाही पण थोड्या वेळानंतर मात्र त्यांनी निषेध दाखवला एक फांचेचा दरवाजा फोडला आणि टेबलवरील ओतून काढून टेबलावरचे कांचसामानही फोडले तोपर्यंत हॉटेलच्या व्यवस्थापकाने स्थानिक पोलिसांना कचेरीला फोन केला होता त्याचे स्वयंसेवक पिंजरे घेऊन आले आणि त्यांनी या पाहुण्यांना त्यात प्रवेश करण्यास प्रवृत्त केले हे पाहुणे छेते दोन चित्ते!

केवळ कुत्र्यांसाठीच!

जर तुम्ही जपानला भेट देणार असाल तर अकागीन्यूगोथानी बनवलेल्या आईस्क्रीमची चौकशी करा, या कंपनीने एक खास प्रकारचे आईस्क्रीम केवळ कुत्र्यांसाठीच तयार केले आहे, नेहमीच्या आईस्क्रीममधे खेबटोस असते, ते त्याच्या मते कुत्र्यांना पचायला बळ असते.

या जपानी प्रकारात लॅक्टोस नाही अर्थात हे श्वानस्पेशल आईस्क्रीम माणसांनीही खाण्याजोगे आहे ते ब्रवासी गोष्ट नाही, त्यामुळे मधुमेहीना चालते.

परतु त्याची चव पाहण्यास लोक चटकन धाबावणार नाहीत कारण हे आईस्क्रीम आईस्क्रीम कंपाची किंमत आहे ५५ डॉलर्स (५५००० रुपये) साठी.

भारताची ओळख

इतर देशांशी तुलना केली तर भारतात साजरे करण्यासाठी सणांचा अगदी सुकाळ आहे. त्याचं हेही कारण असू शकतं की विन्येक धर्म आपल्या या भातभूमिचे जन्मले आहे. नसैच इतर ठिकाणी जन्मलेल्या पथांचं देखील आपल्या देशात ते येऊन स्थायिक झाल्यावर आपण स्वागतच केले आहे. सप्टेंबर, ऑक्टोबर व नव्हेंत महिन्यात तर सणांची रणच लागलेली असते म्हणून या महिन्याच्या प्रश्नमंजूषेत तुम्हाला सणाची किती माहिती आहे हे पडताळून पाहू या

१. बहिष्ण भारतातील इस्लामासाठी प्रसिद्ध असलेले स्थळ हे कुठले स्थळ आहे? व या उत्सवाचे वैशिष्ट्य काय?
२. सूर्यावरून रथ नेण्यापूर्वी महाराजांनी रस्ता झाडला पाहिजे हा कुठला उत्सव आहे? व कुठे होतो?
३. हा सण एका राज्यत पतंग उडवून तर दुसऱ्या राज्यात तादूळ शिजवून साजरा करतात. हा सण कोणता? व ती राज्ये कोणली?
४. भुसन्मान संत महमंदाच्या मुलाचे हौनाम्य या विवशी पाळताना या दिवसाला काय म्हणतात?
५. पारसी लोक फरवादीन (ऑगस्ट सप्टेंबर) महिन्यात झरबुछाची जन्मतिथी साजरी करतात या सणाचे नांव काय?
६. मंदिर तळ्या विथी उत्सवाचे महत्त्व काय?
७. जानेवारी फेब्रुवारी महिन्यात वेनईत एक महत्त्वाचा उत्सव असतो त्यात दवाळा रंगीबेरंगी सजविलेल्या बोटितून मिरवले जाते कुठले देश हा उत्सव करते आणि हा कोणता देव आहे?
८. होळीच्या सणाचे गोव्यात वेगळे नांव आहे. ते कोणते? (उत्तरे पुढील महिन्यात)

सप्टेंबर महिन्याच्या प्रश्नमंजूषेची उत्तरे

१. मेघनाद साहा	ऑफ ऑजिनीअरीग
२. विशप कांटन	६. रुकी मुनिव्हर्सिटी
३. बृहस्पती	७. इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट
४. आर्यभट	उत्तमरावाद
५. थॉमसन कॉलेज	८. के.एम. पण्णीकर

गणेश पुराण

गंगा आणि पार्वतीमधला द्वेष वाढत गेला दोघी एकमेकींना पाण्यात पाहू लागल्या तेवढ्यात गंगेचा मेळा आला नारदमुनींनी पार्वतीला म्हटले - "तीन करोड देव ह्या मेळ्याच्या प्रसंगी गंगेत स्नान करणार आहेत त्यामुळे गंगेला खूपच महत्त्व प्राप्त होईल तेव्हा हे देवी, तू पण असंच केस तर सर्व जग तुझी प्रशंसा करेल आणि अत्यंत विशालहृदया आणि दयाळू म्हणून तुझी जगात प्रसिद्धि होईल!" त्यानंतर गंगेत वाऊन म्हणाले "गंगाप्रवाही तुला पवित्र करण्यास पार्वती येत आहे. 'ओहो! अशी गोष्ट आहे? का आपली दया वाखवायला येत आहे? येऊ दे मी तिला समजावते!" गंगा म्हणाली त्यानंतर पार्वती

तयार होऊन केस सोडून गंगेत उतरणार इतक्यात गंगा म्हणाली - 'थांब, माझे पाणी अपवित्र करू नकोस.' असे म्हणून गंगेने माही म्हाटल्यानंतर गंगा पार्वतीचे खूप जोरदार माहण झाले 'हे बघ, कुमारस्वामीला शरवणसरोवराने जन्म दिला आहे. तुझ्या लेमळ्या हाताखाली दबून, भावल्यासारख्या मुलाला सजमुख बनावे लागले! तू तर वाझच आहेस!' गंगा हसतच म्हणाली.

'माहिती आहे मी कोण आहे ते? महाशिवाची अर्धांगिनी आहे!' पार्वती म्हणाली 'का नाही माहीत? तज्ञानंतर आपल्या भोळ्या पतीला अर्धे खाणारी महात्माकी आहेस न?' गंगेने तीर सोडला

‘हो तू तर घसलून खाली पडलेली प्रष्टा माहेत’ पार्वतीने म्हटले

“हो हो ही गोष्ट तर सर्व जगाला माहीत आहे की शक्राच्या गळ्यात तिचा की भयंकर गर्मी होती तेव्हा मी त्यांना शांत केले त्यामुळे प्रसन्न होऊन त्यांनी आपल्या शिरावर मला धारण केले तेव्हा सगळेच जाणतात की मी पवित्र आहे की पापी” गंगा म्हणाली

कृष्ण वीलाबत आणि तू जालायला लागलीस आणि त्याच्या डोक्यावर घेऊन वसलीस, अलाय आहोय अनाथ! पार्वती मजेने म्हणाली

‘तू प्राण्याचे बळी घेणारी निर्दयी माता आहेस! वामाचारिणी आहेस! अत्यर्थ मातंगिनी आणि कर्कशहृदया शक्ति आहेस!’ गंगा क्रुल्लितपणे म्हणाली

ऑक्टोबर २००५

४६

बादोबा

“मग, तू खूप आठवण काळून विलीप्त हो, मी शक्ति आहे महामाई आहे असे म्हणतच पार्वती रागात आली आणि जेव्हा वारे पाहू लागले चांगी दिशामध्ये अंधार झाला, ठा गडगडू लागले वीज कडकडू लागली पाऊस पडू लागला घरणी कांपू लागली आणि बर्फ विरघळू लागला निमगात गडबड सुरू झाली आणि सर्व वर हाहाकार सुरू झाला

पार्वतीच्या क्रोधाचा पाहून गंगा म्हणाली - मला शांत राहिल शांत राहिल खाली पडायला लावतेस होय? पण हे विसरू नकोस की मी ब्रह्मशक्ति आहे मला क्रोधित करण्याचे पाप नुलाच ज्ञानावर” असे म्हणतच गंगा नवीने प्रयत्न पुनःबरोबर संपूर्ण उत्तम भारलाला डुबवून टाकले

दंग आकाशातून हे भाऊच बघत होते त्यांना वाटले देवीच्या भापसान्तल्या भोंवड्याने बिचाऱ्या माणसाना मात्र नास होतो आहे ते भाडण लावणाऱ्या नारदमुनिना दोष देऊन ते निवाकरू लागले त्याच वेळेस विष्णेश्वर दक्षिणेकडून परत येत होते

ते नारदाला म्हणाले - ‘कतहीसंज्ञा तुम्ही असा उगद्वज का केलात?’ ह्यावर नारद शांतपणाने म्हणाले - ‘अशा वेळेलाच कळते की जगत्कल्याणाकरिता खरे कष्ट करणारा कोण आहे?’ असे म्हणून ते हसतच पुढे गेले विष्णेश्वर कैलासावर पोहोचले

कैलासावर पार्वती आपल्या करणीवर परचाताप करीत बसली होती तिने विचार केला

- “परत एका भागीध्याने जन्म घेऊन गंगेला इथून घेऊन गेल्याशिवाय गंगेचा हा उपद्रव कमी होणार नाही

आपल्या घातेचा विचार विष्णेश्वराला समजला पण मोठेपणाने पार्वतीला नमस्कार करून ते म्हणाले - “मात मी एक पुण्यकर्म करू नव्हितो, मला जाशीर्वात द्यावा”

‘विष्णेश्वराने सकल्प कैलासावर त्याला थांबवू शकणारा जगात कुणीही नाही तू दक्षिणेनून आलास का? तिकडची काय खबरदारी आहे?’ पार्वती म्हणाली

हे माते, विंध्याचलाच्या दक्षिणेकडील सर्व जमीन कोरडी पडली आहे! तो सर्व प्रदेश समुद्र बनून तुम्ही अक्षभूषेचे नाव सार्थक कराव आणि गंगामाता आपली कृपाहाष्टी तिकडे टाकिल तर किती जागले होईल

‘मी काय सांगणार?’ ती सर्व ईश्वराची, विश्वताथाची कुमा आहे,” पार्वती म्हणाली

‘असा विचार करून मौन बाळगून कावे चालेल?’ आपल्याला पण काही प्रयत्न करायला हवा!’ विष्णेश्वर म्हणाले “अवश्य करायला पाहिजे आणि तुझ्यासारखा देव सहयोग वेईल तर काम जरूर फळाला येईल

“नस, माते! मी आपल्याकडून हेच ऐकण्याची इच्छा करीत होतो आता मला आज्ञा द्यावी” असे म्हणून पार्वतीला नमस्कार करून विष्णेश्वर सरळ गौतम ऋषींच्या आश्रमाकडे पावू लागले

गौतम मुनि पश्चिमी पहाडामधे आश्रमात थांबोबा

शेती करीत असत विष्णेश्वर गाय बनून मुनिच्या शेतात चरू लागले

शेत खराब करणाऱ्या गायीला पळवण्याच्या उद्देशाने गौतम ऋषिंनी आपल्या कामडलुतले जल हलताने घेऊन पेकले पाणी पडताच गाय बेभूझ होऊन खाली पडली ह्यावर गौतम मुनिनी आपल्या तपश्चर्येचे पुण्य नित्या स्मरपित केले तरी पण गायीने डोळे उघडले नाही ह्यावर नागदाने इटाला उकसावते

इंद्र अगोदरच गौतम मुनिवर रागवलेला होता श्रवदेवाने प्रका अपूर्व सुखीच्या रूपाने अहिल्येला निर्माण केले होते, इंद्र तिच्यावर मोहित झाले अनेक लोक अहिल्येला प्राप्त करण्याचा प्रयत्न करू लागले त्यावर ब्रह्मदेवाने अट घातली की जो कुणी पृथ्वीप्रदक्षिणा करून सर्वप्रथम येईल, त्याला अहिल्या प्राप्त होईल

४७

ऑक्टोबर २००२

गौतम मुनिनीं प्रसवणाच्या गार्हची प्रवर्णिणा केली, आणि तर्कविद्येने ब्रह्मदेवाला हरवून अहिल्येला जिंकले

गौतम मुनि म्हणाले की गाय साक्षात भूदेवी प्रमाणे आहे. आणि आता त्याच्याच हातून गोहत्या झाली आहे. इंद्राला आता गौतम ऋषींचा मदला घेण्याचा मोर्चा मिळाला. त्याने एका ऋषिचा वेष धारण करून चारी लोकात प्रमाण करीत प्रचार करण्यास सुरवात केली - 'गौतम मुनि गोहत्या बरणारे महान पापी आहेत, त्या पापामुळे त्याचा आश्रम अपवित्र झाला आहे. म्हणून कुणीही गौतम ऋषिंचे दर्शन घेतले किंवा त्याच्या आश्रमात पाव ठेवला, तरी त्याला पाप लागेल. ह्या पापाचे प्रायश्चित्त म्हणजे गंगेचे पाणी. त्या आश्रमात पडलेल्या गायीवरून प्रवाहित व्हायला पाहीजे. ह्याशिवाय दुसरा

ऑक्टोबर २००२

४८

चांदोबा

काणताच उपाय नाही.' इंद्राने असे समितल्यावर आश्रमातले सगळे मुनि आश्रम सोडून बाजू बागले.

त्यांनी आश्रमावर बहिष्कार घातला. कुठे गंगा आणि कुठले पश्चिमी पहाड! तरी गौतम ऋषींनी भगीरथाला आदर्श मातून हिमालयात असणाऱ्या गंगेला प्रसन्न करण्याकरिता धोर तपश्चर्या करण्यास आरंभ केला. कपिल महामुनिंच्या क्रोधाग्रित भस्म झालेल्या आपल्या पूर्वजांचा उद्धार करण्यासाठी. एके काळी भगीरथाने देवीगंगेला प्रसन्न करण्याकरिता धोर तपस्या केली.

न्यायानंतर गंगेचे गंगाभवानी असे नाव पडले. भगीरथाने गंगला मुक्त करण्यासाठी शंकराची प्रार्थना केली. शंकराने आपल्या जटेला रोख करून एक छोटीशी घारा सोडली. ही घारा वेगाने येऊन हिमालयाच्या चारी बाजूंस पसरली.

ज्ञानानंतर गंगेचा प्रवाह भगीरथाबरोबर पूर्व दिशेला बळला. ह्याकारणाने गंगेचे नाव भगीरथी असे पडले.

हिमालयात असलेली गंगेची एका शाखा हिन्दुकुश पर्वतांमधून वहात गेली. तिला इन्दु असे नाव पडले. पुढे इन्दुचे सिन्धु नदीन रूपान्तर झाले. भारताच्या पश्चिमोत्तर भागात वाहणाऱ्या सिन्धु नदीमुळेच भारताचे नाव 'हिन्दुस्तान' असे पडले.

गंगा जेव्हा भगीरथाच्या माने वेगाने चालली होती, तेव्हा ह्या तेज धारेपासून नष्ट होणाऱ्या आपल्या आश्रमाला बांधविण्याकरिता जेव्हा महामुनिंनी गंगेला पिछून घेतले. त्यानंतर

भगीरथाने जेव्हा मुनिंची प्रार्थना करून परत गंगेला मुक्त केले. गंगा मुनिंच्या कानातून निघाली, म्हणून तिचे नाव जान्हवी असे पडले.

त्यानंतर कपिला आश्रमात पोचून भगीरथाने गंगेला आपल्या पूर्वजांना मुक्त करण्याची विनंती केली. भगीरथाचे पूर्वज शपथभक्त झाले. तेव्हा कुठे भगीरथाचा प्रयत्न यशस्वी झाला. गंगा गौतम मुनिंच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न झाली आणि त्यांच्या मागे चालू लागली, भारतात गंगेच्या पदचिह्नांच्या जागी अनेक तलाव, कालवे, छोटे-मोठे पहाडी झरे, निर्माण झाले.

गौतम मुनिंच्या आश्रमात योहोचत्ताच गंगेने प्रवाहरूप धारण केले. गौतम मुनि मार्ग दाखवत पुढे चालले होते. गंगा गायी वरून प्रवाहित झाली आणि तिचे नाव गौतमी असे पडले. त्यावर मायावी गाय पटकन उठली, चार पावले चालली, आणि उंच उडून आकाशात जाऊन अदृश्य झाली. तेव्हा विजेश्वराने दर्शन दिले.

विजेश्वर गंगेला प्रणाम करून म्हणाले - 'है माते! आपल्या ह्या पुत्राला क्षम कर! गी हे सर्व पृथ्वीकरिता केले आहे की तुझ्या कृपेने आणि अमृतासमान जलधारने. विंध्याचलाच्या दक्षिणेकडील भूमि 'सत्यशामल' व्हावी! दक्षिण गंगेच्या रूपाने अवतार घेऊन गायीला वाचवले म्हणून आजपासून तुझे नांव गोदावरी म्हणून प्रसिद्ध होईल.'

अशा तऱ्हेने गंगेची परम स्तुति करून विजेश्वर अदृश्य झाले. गोदावरीने आपल्या अनेक शाखा दक्षिणेवर पसरून दक्षिणेला हिरयेगार, चांदोबा

समुद्र केले. सप्त ऋषि आणि दंतवानी गोदावरीत स्नान केले. न्यायानंतर गौतम ऋषींची प्रशंसा करून त्यांना सिद्धभगीरथ असे नांव दिले. गोदावरीने स्वतःला सान नद्यामधे विभागले आणि सप्त गोदावरी म्हणून ती पूर्वी समुद्राला जाऊन मिळाली.

गंगा जेव्हा गोदावरी म्हणून प्रवाहित होत होती त्यावेळेस तिची वणी पश्चिमी घाटात अडकली. तेव्हा विष्णुने आपल्या बोटानी तिला सोडवले. कृष्णचर्णधारी विष्णुच्या बोटामधून वेणीची धारा वाहू लागली. तिचे नाव कृष्णवेणी असे पडले. पुढे कृष्णा ह्या नावाने ती एक मोठी नदी बनली.

अशाप्रकारे गंगेजल आकाशात उडी मारून दक्षिणेत पडित असलेल्या कवेर महामुनिंच्या आश्रमात, त्याच्या कमंडलूत त्याची धार पडली आणि तिने कन्येचे रूप धारण केले. तेव्हा

४९

ऑक्टोबर २००२

अगस्त्यांच्या आश्रमासमोर असलेल्या जंगलांमधून वहात कावेरी नदीचे रूप धारण करून सुंदर धबधबे निर्माण करीत ती दक्षिणेकडे वहात आली.

अशा तऱ्हेने गौतम ऋषिंनी आपलेल्या गंगेने तीन मोठ्या नद्यांचे रूप धारण केले, आणि दक्षिणेला समुद्र बनविले. म्हणून गंगा गोदावरी, कृष्णा आणि कावेरी म्हणून प्रसिद्ध झाली.

गंगेमुळे गौतम ऋषिंचा आश्रम परत आनंदित झाला. गोदावरी तटावर अनेक तीर्थक्षेत्रे स्थापित झाली आणि बरोबरच गौतम मुनिंची कीर्ति चारी बाजूला पसरली. गंगेचे पश्चिमी घाटांमध्ये प्रवाहित होणे अरंभच होते, म्हणूनच इंद्राने गौतम मुनिंना त्यांच्या पापांचे हेतू प्रायश्चित्त सांगितले होते. पण अस्वभावा संभव धनवणाऱ्या गौतम मुनिंची इन्द्राने क्षमा मागितली.

पण गौतम ऋषि संतुष्ट झाले नाहीत. कारण ह्यापूर्वी इंद्राने धोका दिल्यामुळे नाराज होऊन गौतम ऋषिंनी अहिल्येला शिळा होऊन पळण्याचा शाप दिला होता, तेव्हा त्यांनी विंध्याचल पार करून पश्चिमी घाटांमध्ये तपश्चर्या करण्यास प्रारंभ केला होता.

गोदावरी

अनेक ऋषि-मुनिंनी आपापले आश्रम स्थापन केले. अत्रि महामुनिंना त्रिमूर्तिच्या अंशामुळे त्रिमूर्ति पुत्र लाभला. अनुसूया अन्नदान करू लागली. प्रवेश समुद्र झाला.

गौतम मुनिंच्या आश्रमांत चारीबाजूला समुद्र शेती होती. पण अहिल्येची अनुपस्थिती त्यांना दुःखी करू लागली. घाई करून अहिल्येला शाप देण्याबद्दल त्यांना धन्याताम होऊन सांगला.

अशा वेळी विघ्नेश्वराने दर्शन देऊन सांगितले - "हे गौतम महर्षि! लौकिक विष्णू रामचंद्रांचा अवतार बेजान आपल्या चरणस्पर्शाने अहिल्येचा उच्चार करतील. ती परत मनुष्यरूप धारण करेल! ती परत पवित्र होईल. गोदावरीचा जन्म देण्याकरिता मी आपणांस खूपच त्रास दिला आहे! आजपासून गोदावरी गौतमी ह्या नावाने प्रसिद्ध होईल."

गौतम मुनि प्रसन्न होऊन म्हणाले - "विघ्नेश्वरा! हे सर्व तुझ्या संकल्पाचे फळ आहे. गोदावरीचे जल आणि विघ्नेश्वराची कृपा, आम्हाचे सदा-सर्वदा रक्षण करे!"

योग्य जोडी

फार जुनी गोष्ट आहे ही सराहपुंयंत गोरख नांवाचा एक शेतकरी राहत होता. त्याला एकच मुलगा होता. मुलगा मोठा झाल्यावर त्याने त्याचे लग्न करून दिले. वीढ वर्षांच्या आंत त्याला एक गोंडस रातू झाला. गोरख दांपत्य खूप झाले.

नातू एक महिन्यातच असताना त्यांचा मुलगा आणि सून नाबेत बसून नदी पार करत होते. अचानक नाव उलटली आणि ते दोघे नदीत बुडून गेले.

या घटनेने गोरख दांपत्य फार दुःखी झाले. त्यांना आता जगायचीच इच्छा उरली नाही. त्यांनी खार्णेपिर्णे सोडून दिले. शेजाऱ्यापाजाऱ्यांनी त्यांची समजूत घातली की "जे झालं ते झालं. आता तेंच आठवून रडत बसण्यात काय फायदा? कमीतकमी तुमच्या नातवागारी तरी दखल घ्याव्यात. जगायला इतं त्यांचं

नीट पालनपोषण करणं हे तुमचं कर्तव्य आहे." आता ते जरा सावरले. त्यांना बाटलं आपले शेजारी बरोबर सांगतहेत. कांही दिवसांनी ते आपल्या नातवाला शिवमंदिरांत घेऊन गेले. पुजारी गंगाधर शास्त्रींच्या सांगण्याप्रमाणे त्यांनी आपल्या नातवाचे नांव शिव असे ठेवले. त्यांनी देवाकडे प्रार्थना केली की ह्या मोठा होऊन चांगलं नांव मिळवू दे.

आता शिव मोठा झाला. त्याच्या रुपागुणाचे, हुषारीचे सगळेजण कौतुक करीत. बुद्ध पुजारी गंगाधर शास्त्रींना तो फार आबडत होता. तो आपल्या आजोबांबरोबर जवळजवळ रोज देवळांत येत असे. त्याच्याशी दोन शब्द बोलल्याशिवाय शास्त्रीजींना चैन पडत नसे.

एक दिवस संध्याकाळी आजोबा व नातू दोघे मंदिरात आले. देवाकडे दर्शन घेतल्यानंतर

ते मंडपात विभ्रांती घेणाऱ्या गंगाधर शास्त्रींना भेटले.

शास्त्रींनी त्यांना आदराने घालायला सांगितले व विचारले "शिव, आजकाल तुझे आजोबा चिंतामण दिसतात, त्यांचा चेहराही उदास दिसतो. लहान सहान गोष्टींवरून चिडतात, काय झाले आहे असं व्हायला?"

बाबर शिव हसत म्हणाला, "आजोबा माझ्यावर रागवले आहेत."

"काय म्हणतोस? आजोबा तुझ्यावर रागवलेत? हे कसे शक्य आहे?" आश्चर्याने शास्त्री म्हणाले. तेव्हां गोरख मध्ये पडत म्हणाले "हे रागावणं कां काळजी हे तुम्हीच ठरवा शास्त्री, मी वाला लग्न कर म्हणतोय पण हा

ऑक्टोबर २००९

ऐकायलाच तयार नाही. आज मी वाला खूप रागवलो, पण हा काळीतरी असं बघ बडबड करून लग्नाचे ठरवत आहे, आता त्याचे म्हणणे ऐका आणि तुम्हीच काय योग्य आहे ते सांगा."

शास्त्रींनी शिवकडे बघितलं, तो मान खाली करून म्हणाला, "आजोबांनी कुठलीतरी एक मुलगी दाखवली आहे आणि तिच्याशी लग्न कर म्हणून आग्रह करत आहेत. एखादी मुलगी सुंदर आहे तर तिला कामधाम येत नाही. एखादी सुंदर, हुषार आणि कामधाम येणारी असली, तर ती गर्विष्ठ असेल. अशा मुलीशी लग्न केवं तर ती आजोबांजोबांना नीट सांभाळणार नाही, आता या बरांत त्यांना कांही त्रास होऊं नाही, असं मला वाटतं. माझ्या या बोलण्यानेच आजोबा रागवले आहेत."

शिवचे बोलणे पडून शास्त्री म्हणाले "बाबू बरोबर तर बोलतो आहे, मलाही तसंच वाटतंय."

गोरख यावर कांही बोलणार एवढ्यांत त्या गांवातलाच चांद नांवाचा शेतकरी निघे आला, त्याच्या बरोबर एक सुंदर मुलगी होती. चांदने त्यांना नमस्कार करून एक फणस दिला.

शास्त्रींनी त्याचें आभार मानत त्याला विचारले "ही मुलगी कोण?" "माझ्या मेन्हणीची मुलगी आहे. शहरांत राहाले पण तिला सगळं काम येतं, ज्या कामाला माझ्या बायकोला एक तास लागतो, ते काम ही पंधरा मिनिटांत करते," ही अतिशय हुषार आहे.

52

चांदोबा

अगदी चांगली गुडिणी होईल! चांद म्हणाला, एवढ्यांत गौरीने पुढे होऊन शास्त्रींना नमस्कार केला. "लौकर लग्न होऊं दे!" असा शास्त्रींनी तिला आशिर्वाद दिला. "शिव तिच्याकडे एकटक बघतच राहिला शास्त्रींनी ते बघितलं" आणि तेव्हाच गौरी शिवच्या मनात भरली आहे हे त्यांच्या लक्षांत आले.

मग ते चांदला म्हणाले, "तुझ्या म्हणण्या प्रमाणे गौरी एक चुणचुणीत आणि हुषार मुलगी आहे. आणि शिव किती हुषार आणि वेखणा आहे हे तू जाणतोसच. या जोडांत जास्त समर्थ कोण आहे हे जाणण्याची मला मज उत्सुकता आहे. माला गौरीची कांही हस्तकत नाही ना?"

गौरीने मान हलवून आपली संमती दर्शवली. हे बघून शास्त्री शिंवला म्हणाले, "तुला गौरीला जे कांही विचारायचंय ते विचार."

तेव्हां उत्साहाने शिवने गौरीला विचारले, "तुझ्या घराचे सर्व दारवाजे लोटेच आहेत की भोटे पण आहेत?"

त्याच्या या प्रश्नावर शास्त्री हसले, पण गोरख आणि चांदला बघले, "हा काय प्रश्न झाला कां?"

गौरी धष्टपुष्ट शिंवला निखून बघत म्हणाली, "आमचे कुटुंब हे शेतकऱ्यांचे कुटुंब आहे, साधारण घराचे दारवाजे लोटेच असतात. आमचे घर तर तुमच्या वरापेक्षा लोटेच आहे."

लहानपणापासूनच त्यांच्या आजोबांनी शिंवला लाडांत वाढविले होते, खूप खायला

चांदोबा

प्यायला पण घातले होते. त्याला अशी स्पष्ट उतरं गुणाकडूनही ऐकून ध्यायची संवय नव्हती. गौरीच्या या उत्तराने चिडून जाऊन तो म्हणाला, "वरं बरं, पण हे सांग की जर सकाळी पाण्याने भरलेली घागर तुला दिली, तर संध्याकाळपर्यंत तरी ती रिकामी होईल की भरलेलीच राहील?" गौरी म्हणाली, "पाणी उगीचच वापरले नाही, तासले नाही आणि झांकून ठेवले तर घागर रिकामी होणारच नाही." तिचे उत्तर ऐकून शिवच्या आता लक्षांत आले की ती कटकटसरी आहे आणि कोणत्याही बस्तूची किंमत तिला कळते. त्यामुळे खूप होऊन तो म्हणाला "हो, हो, कळतं. पण हे तू सांग की म्हाताऱ्या कुचकामी पैलाचे काय करायचे?"

53

ऑक्टोबर २००९

“प्रत्येक प्राण्याला केव्हा ना केव्हांतरी म्हातारपण हे येतंच. पण आपण लक्षांत ठेवायला पाहिजे की तारुण्यांत त्याने आपली कितीतरी कामे केली आहेत. तेव्हां नेहमीसारखेच आपण त्याचे पालनपोषण केले पाहिजे.” गौरीने उत्तर दिले.

तिचे हे उत्तर ऐकून शिवची खात्री भटली की जर या मुलीशी लग्न केले तर ती आपल्या आज्ञाआज्ञांना चांगले सांभाळेल.

तरी पण गप्प न बसता त्याने आणखी एक प्रश्न केला. “बरं तर, एका बरोबर एकच जोडावा की त्याही पेक्षा अधिक जोडावे? कांही जोडावे? कां कांही जोडायची गरज नाही?”

त्याचा प्रश्न ऐकून थोडं रागचून गौरी म्हणाली, “जर तो एक मोठा असेल तर कांही जोडायची जरूर नाही. पण तो आपल्या देवाचा असेल तर त्याच्याबरोबर वहा जोडले तरी चालेल.”

गंगाधर शास्त्री आत्तापर्यंत गप्प बसून मोठ्या आवडीने त्यांचे बोलणे ऐकत होते. हे उत्तर ऐकून ते चांगलेच खळखळून हसले. पण

हे उत्तर ऐकून शिवचा चेहरा मात्र गंवार झाला.

गोरख आणि चांदला कांहीच कळलं नाही. ते शास्त्रींकडे पाहातच राहिले. शिवच्या शेवटच्या प्रश्नाचे गौरीच्या उत्तराशिवाय, बाकीची दोन्ही उत्तरे तुम्हाला कळली असतीलच. आता शेवटचा प्रश्न शिवने असा विचारला होता की कोणी एक गोष्ट आपल्याला बोलली तर त्याला उलट वहा गोष्टी बोलून उत्तर द्यायचं कां? त्यावर रागचून गौरीने असे उत्तर दिले, “कुटुंबातल्या एखाद्या मोठ्या व्यक्तीने एखादी न आवडणारी गोष्ट केली तर गप्प बसले पाहिजे. पण जर नवऱ्याने अशी नाकडती गोष्ट बोलली तर एकाची दहा उत्तरे सुद्धा द्यावी.” याने गौरीने असे सिद्ध केले की पतीपत्नीतली भांडणे ही नैसर्गिक असतात. दोघांनी एकमेकांचा आदर करणे सर्वात चांगले. “या दोघांची जोडी खरोखरच सुयोग्य आहे. लीबरच यांचा विवाह होवो.” असे म्हणून शास्त्रींनी त्यांना आशिर्वाद दिला.

गौरी आणि शिवने जोडीने शास्त्रींना वांकून नमस्कार केला.

घरांतला चोर

दुपारची वेळ होती. कमलाचा पती माधव जेवण करून कांही आवश्यक कामासाठी बाहेर निघून गेला. स्वयंपाकाच्या खोलीजवळच असलेल्या आणखी एका खोलीत कमला झोपायला गेली. थोड्या वेळाने तिला कमला तरी आवाज ऐकू आला म्हणून तिने हळूच डोळे कितकिले करून पाहिले तर तिचा धक्काच बसला. कमलाच्या नगदेचा नवरा, शरद, तिची पेटी उघडत होता.

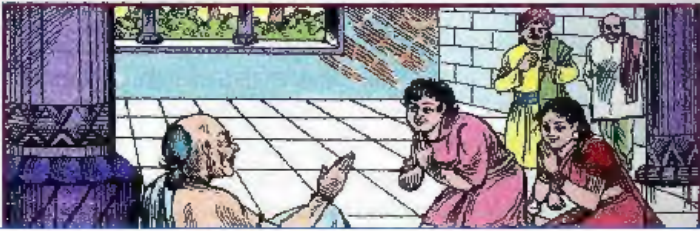
पण झोपल्याचा बहाणा करून कमला गप्प बसली. शरदने पेटी उघडली आणि रेशमी साड्यांच्या खाली लपवून ठेवलेला दहा तोळ्यांचा सोन्याचा सुंवर हार त्याने बाहेर काढला. व झटपट आपल्या खिशांत टाकला व तो निघून गेला. कमलाला ते पाहून अतिशय आश्चर्य वाटले व ती क्षणभर सुन्न झाली.

लक्ष्मी कमलाच्या नवऱ्याची मोठी बहीण

होती. तिच्याशिवाय त्याला सख्खे असे कुणी नव्हते. लक्ष्मीचा नवरा शरद कचेरीत नोकरी करत असे. तो स्वभावाने अतिशय शांत व सुशील होता.

कमला शरदविषयी विचार करू लागली, “शरद भावजी तर इतके चांगले आहेत. त्यांच्यात एक कणभर सुद्धा वाईट गुण दिसत नाही. मग त्यांनी अशी चोरी कां केली? याचा शोध लावलाच पाहिजे.”

कमलाने या मोठीची बिलकुल गवगवा केला नाही. शरदचें असे कांही घडले आहे असे कुणाला तिने जाणवू दिले नाही. नवरा घरी आल्यानंतर कांहीतरी एक निमित्त करून तिने त्याच्यासमोरच पेटी उघडली. नंतर दागिन्याची चोरी झाली म्हणून तिने जोरजोराने आरडाओरडा करायला सुरुवात केली, जणू कांही आत्ताच तिला ही गोष्ट समजली होती.

कमलाचा आरडाओरडा ऐकून घरांतले सर्व लोक एकत्र आले. सर्वजण तिचा दागिना इकडे तिकडे शोधू लागले. कमलाने सुद्धा घाबरल्याचे नाटक करत म्हटले, "ज्यावेळी असे कांही घडते त्यावेळी मी सर्व देवावर सोडून देते. यावेळी सुद्धा मी तसेच करणार आहे. त्याशिवाय दुसरा कांही उपाय मला सुचत नाही." असे म्हणून ती जवळच्या देवळांत गेली व डोळे बंद करून प्रार्थना करू लागली.

छा प्रटनेनंतर दहाव्या दिवशी कुणीतरी घराचे दार ठोठावले. कमलाच्या नवऱ्याने दार उघडले तर दारांत एक वयस्कर साधू उभे होते. साधू म्हणाले, "मला आंत येऊ वेशील कीं जे कांही संगाव्यचे आहे ते इथेच सणून निघून जाऊं? सांग माधव."

माधव काय उत्तर द्यायचे याचा विचार करत होता, तेवढ्यांत शरद पुढे आला व साधूला प्रणाम करत त्यांना आंत घेऊन गेला.

आंत आल्यानंतर साधूने शरदला निरखून पाहिले. नंतर तिचे आलेल्या कमलाला पाहून हसत म्हटले, "कशी आहेत तू मुली? देवाने प्रेरणा दिल्यामुळे मला आज इकडे यावे लागले. तुझ्या माहेरच्या माणसांनी दिलेला एक मूल्यवान दागिना अचानक नाहीसा झाला आहे, होय ना?"

कमलाने "हो" असे भाव दाखवीत डोळे हालवले. त्यावर साधूने तिला आश्वासन दिले, "काळजी करू नकोस. तुझा हरवलेला दागिना एक दोन दिवसांतच मिळेल. मी दोन तीन दिवसांनी कांही आवश्यक कामासाठी पुन्हा इकडे येणार आहे. तोपर्यंत तुझा दागिना तुला मिळेलच." नंतर शरदकडे पाहून ते म्हणाले, "पुत्रा, मोठ्याबरोबर जरा येशील?"

साधूला पाहून आधीच घाबरलेला शरद बुचकळ्यांत पडला व साधूच्या मागोमाग भयभीत होऊन चालू लागला. जवळ जवळ अर्ध्यापाऊन तासाने शरद घरी आला तेव्हा त्याचा चेहरा शांत दिसत होता. दोन दिवसांपासून तो अतिशय अस्वस्थ व बेचैन होता, त्याच्या चेहऱ्यावर उदारीनता व एक प्रकारची भीती व लज्जा दिसत होती. ती आता नव्हती. त्याचे मन शांत, स्वस्थ व समाधानी होते.

त्या दिवशी संध्याकाळी कमलाने साडी काढण्यासाठी पेटी उघडली तर तिचा दागिना तिला दिसला. तिला अतिशय आनंद झाला.

अत्यानंदाने ती म्हणाली, "माझा दागिना मिळाला."

घरच्या सर्व लोकांना दागिना मिळाला म्हणून खूप आनंद झाला. तिसऱ्या दिवशी सांगितला-प्रमाणे साधू घरी आले तेव्हा त्यांचे सर्वांनी भव्य स्वागत केले. साधू पदमासन घातून चढईवर बसले व म्हणाले, "घरच्या सर्व लोकांनी एक गोष्ट ध्यानांत ठेवली पाहिजे की कुटुंबियांचे सुख, त्यांचा चांगलेपणा, वाईटपणा, त्यांचे सौभाग्य, सर्व कांही श्रच्या सुनेवरच अवलंबून असते." कुणीही कांही प्रश्न विचारण्याआधी किंवा शंका प्रकट करण्यापूर्वीच साधू तिथून निघून गेले.

माधव त्या रात्री साधूची आठवण काढत म्हणाला, "खरंच, त्या साधूमध्ये देवाचा अंश आहे, देवाचा अवतार आहे."

कमला हसत म्हणाली, "तज्ञ झाल्यापासून पाहते, ताई नेहमी अस्तुष्ट दिसतात, त्यांच्या या अस्तुष्ट प्रवृत्तीमुळेच शरद भावोजींना चोरी करावी लागली. हे साधू म्हणजे दुसरे कुणी नसून माझे विश्वनाथ मामाच होते. त्यांच्या मदतीनेच मी ही योजना आंखली, "ती आणखी पुढे कांही तान्त्रिकापूर्वीच माधव म्हणाला, "तू तर कर्मातच

केलीस. मी कित्येकवेळा गांवी गेल्यानंतर तुझ्या मामांना भेटलो आहे. पण साधूच्या वेषात मी त्यांना ओळखलेच नाही."

"ते पौराणिक नाटकात काम करीत असत, आणि तुम्हाला माहित आहे कां भावजींना बाहेर नेऊन त्यांना ते म्हणाले, "मला माहित आहे दागिन्याची चोरी तुच केली आहेस. पण तू असं का केलंस?" तेव्हा भावजी खूप रडले आणि त्यांनी लागितसे कीं ताई त्यांना खूप हैराण करते. त्यांना श्रमिने घेऊन देता येत नाहीत म्हणून खूप बोलते, त्यामुळे त्यांना चोरी करावी लागली. त्यांनी साधूमामांना वचन दिलंस की ते पुन्हा असं कांही करणार नाहीत, आणि ताईला काबूत ठेवतील म्हणून. नंतर त्यांनी दागिना गुपतपू पुन्हा माझ्या पेटीत अणून ठेवला."

कमलाकडे आदराने व प्रेमाने पहात माधव म्हणाला, "घरचा मान राखण्यासाठी, घरच्या जांबई माणसाची बदनामी होऊ नये म्हणून तू किती योग्य वेत आखलास! सासरचा मान मरातब राखून ठेवण्यासाठी कष्ट करणारी सून खरंच धन्य आहे. तिच्यापेक्षाही सुंदर व मूल्यवान दागिनाच असू शकणार नाही."

